N:r 9. SKRIFTER 1894

UTGIFNA AF

LORÉNSKA STIFTELSEN

(PUBLICATIONS DE LA FONDATION LORÉN.)

ANTECKNINGAR

OM

ARBETARFÖRHÅLLANDEN I STOCKHOLM

SAMLADE

AF

GUSTAF AF GEIJERSTAM

STOCKHOLM

SAMSON & WALLIN.

Förord till den elektroniska utgåvan

Boken av **Gustaf af Geijerstam** (1858-1909) digitaliserades direkt från original och anpassades och OCR-tolkades för Projekt Runeberg i juli 2012 av Bert H.

Verket finns även digitaliserat av Stockholms stadsarkiv för **Stockholmskällan**.

INLEDNING.

När under de sista åren frågan om upprättandet af en arbetarstatistik i Stockholm blifvit väckt, har detta säkerligen skett i syfte att finna en utgångspunkt, från hvilken de olika partierna i denna fråga skulle kunna öppna förhandlingar. Detta är också utan tvifvel både önskvärdt och i högsta grad af behofvet påkalladt. Ty i hvad som rör de tvisteämnen, hvilka klass-skilnaden framkallar, är ingenting mera påtagligt, än att klyftan mellan de olika klasserna är så vid, att ett ömsesidigt förstående under nuvarande förhållanden måste blifva både

ringa och sällsynt. Och det faller af sig själft, att förhandlingar mellan partier, hvilka ömsesidigt misstro och missförstå hvarandra, med nödvändighet skola leda till otillfredsställande resultat.

Detta förhållande af ömsesidig misstro är naturligtvis särskildt i hög grad ägnadt att försvåra alla försök för den ena klassen att vinna en riktig kunskap om den andras vanor, tänkesätt och förhållanden. »Den, som är mätt, förstår icke den, som är hungrig», säger ett ryskt ordspråk, hvilket jag redan för tio år sedan satte till motto på den första bok, hvarmed jag sökte skildra lefnadsöden och människor bland dem, hvilka pläga gå under benämningen »fattigt folk». Under de tio år som sedan dess förflutit, har jag lärt mig att se förhållandena äfven från den andra sidan,

och jag skulle nu för fullständighetens skull hafva lust att komplettera den sanning, hvilken det ofvan nämda ordspråket innehåller med att vända om det och säga: »Den, som är hungrig, missförstår också gärna den, som är mätt.»

Vänder man sig till en arbetsgifvare för att af honom begära upplysningar om arbetarens sociala tillstånd, om hans lefnadsvilkor och ställning i lifvet, om hans löner, dagliga diet, bostad, förmåga att sörja för sitt och de sinas uppehälle m. fl. af de faktorer, hvilka tillsammans framkalla, hvad engelsmannen kallar hans *standard of life*, så skall man ganska ofta få till lifs en skildring, hvilken från början till slut är ägnad att gifva frågaren den föreställningen, att allt, liksom på den sista skapelsedagen, är »ganska godt», och att det endast är den late och försumlige arbetaren, hvilken med fog kan beklaga sig öfver vare sig klen kost, dålig bostad eller ett försummadt och sönderfallet hem.

Hos andra arbetsgifvare åter möter man ett uppriktigt beklagande af rådande missförhållanden mellan ett lifslångt, sträfsamt arbete och de fördelar, hvilka ett dylikt förmår att tillförsäkra arbetaren och hans familj. Men dessa arbetsgifvare, hvilka förklara, att låga arbetslöner, utsträckt arbetstid o. dyl. för dem personligen innebära den största smärta, just emedan de ej se någon möjlighet att förändra dessa förhållanden till ett bättre, anse också, att tillståndet på den nuvarande arbetsmarknaden gör detta tillstånd till en nödvändighet. Och när det blir fråga om att uträtta något, som kan vara till gagn för förbättrandet af arbetsklassens vilkor, afgifva just dessa arbetsgifvare, hvilka hysa sympati för ett betryck, som de själfva äro de första att erkänna, det bestämda omdömet, att det är fåfängt att söka en ändring i nuvarande förhållanden, då hvarje sådant försök af arbetaren själf betraktas med misstro och ovilja. Jag skulle kunna berätta mycket om personer, hvilka äro stora arbetsschefer, en gång tillträdt sin uppgift med en lefvande entusiasm, och i början haft stora planer både på praktiskareformer och spridandet af upplysning bland sina underlydande, men nu kallblodigt finna sig i *status quo,* emedan de anse alla försök stranda på arbetarens oåtkomlighet, misstro mot arbetsgifvaren och brist på kunskap äfven om de förhållanden, hvilka betinga hans egna lefnadsvilkor.

Och alla dylika förklara med en mun, att arbetaren icke mottager de försök till ett närmande från arbetsgifvarens sida lika väl, som hvad detta ursprungligen är menadt.

När man under ett arbete sådant som det ifrågavarande kommer att vända sig till hundra och åter hundra arbetare med begäran om upplysningar angående deras privata och allmänna förhållanden, får man riklig anledning att bevittna, att en dylik uppfattning om arbetarens misstro mot personer tillhörande den s. k. öfverklassen visserligen icke är öfverdrifven. Vid de enklaste frågor, som framställas, finner man ofta, att svaren — ifall man verkligen lyckas få några sådana — alltid afgifvas med en viss försigtighet. Den tillfrågade bemöter hela tiden frågaren med en tillbakadragen reservation, som om han tänkte: kan något godt verkligen komma från det hållet? Och denna skygga återhållsamhet liknar icke den obenägenhet att låta andra blicka in i ens privata förhållanden, hvilken är en naturlig känsla för hvarje människa. Den har helt och hållet karaktären af afvog köld, och om misstänksamheten för ett ögonblick viker för andra känslor, kan man vara viss, att den vid första sken till anledning genast åter skall sticka fram hufvudet, försigtigt spejande efter en inbillad fara.

Men skall ett ömsesidigt förstående mellan hvarandra i alla afseenden så olikstälda klasser vara möjligt, och skall en framtid få skåda förverkligandet — icke af den gamla utopin om jämlikhet, utan — af den enklaste fordran på

rättvisa, så måste kretsen af de människor, tillhörande så väl den ena klassen som den andra, hvilka sträfva efter att förstå i stället för att skada hvarandra, mer och mer utvidgas. Dit syfta i själfva verket alla de ansträngningar,hvilka i våra dagar göras, för att undersöka och till sitt rätta värde uppskatta, huru arbetaren verkligen lefver, tänker, handlar och utvecklar sig. Dit syftar hela det oerhörda material af fakta, hvilket öfver hela världen blifvit samladt. Och bakom behofvet af verklig och faktisk kunskap sväfvar det aldrig helt dödade hoppet, att den torra kunskapen en gång skall omsättas i välsignelsebringande reformer, hvilkas rätta karaktär ännu blott i största allmänhet kan anas eller skönjas.

Men när det gäller arbetarfrågan, böra vi komma ihåg, att äfven den ej helt och hållet kan lösas på basis af undersökningar, hvilka blifvit företagna i England, Tyskland, Frankrike eller Amerika. Det är visserligen sant, att i stort sedt tenderar utvecklingen mot en nivellering af världens sociala förhållanden i så mening, att arbetarens ställning och hvad som säges om densamma, ofta kan vara tämligen lika från världens ena pol till den andra. Men om detta gäller i de stora dragen, de allmänna principerna, så är det icke desto mindre omöjligt, att i detalj få en kunskap om Stockholms arbetareförhållanden genom kännedomen om Berlins eller ens om t. ex. Göteborgs. De olika ländernas klimat spelar först och främst en rol, hvilken vid utvecklingen af så invecklade förhållanden som dessa är högst betydande. Nordens arbetare hafva utom andra svårigheter äfven att kämpa mot en vinter, hvilkens hårdhet icke spelar en obetydlig rol i deras ekonomi och sanitära förhållanden. Vidare utgör folkmängdens olikhet i de stora städerna en faktor, som måste tagas med i beräkningen. De särskilda politiska och sociala förhållandena, skiftande för hvarje land och folk, öfva också sitt inflytande. Lifsförnödenheternas större eller mindre dyrhet på olika orter är ej häller utan betydelse. Med ett ord — vill man lära känna arbetarklassens vilkor i ett land eller i en stad, bör man vara beredd på, att där finna en massa fakta, hvilka icke stå i öfverensstämmelse med de resultat, som genomsamvetsgranna undersökningar förut annorstädes ifrån blifvit offentliggjorda. Äfven den fysionomi, hvilken arbetarklassen i dess helhet företer, har ett specifikt nationelt drag. Och detta drag är så mycket vigtigare att äfven i en aldrig så anspråkslös undersökning påpeka, som den sociala frågan framför alla andra aldrig kan få en tillfredsställande lösning, ifall den så att säga uppställes och diskuteras i ren allmänhet.

Ifrågavarande anteckningar äro utgifna endast och allenast i syfte att tjäna som ett försök, hvilket kan vara ägnadt att förbereda kommande undersökningar. Efter samråd med styrelsen för den Lorénska stiftelsen, hvilken med välvillig frikostighet understödt mitt företag, beslöt jag mig för att till en början undersöka förhållandena vid endast tvänne fabriker i Stockholm. För detta ändamål uppsökte jag en mekanisk verkstad och ett bomullsspinneri. Jag hade nämligen från de mest olika, tillförlitliga personer, hvilka voro bekanta med fabriksförhållandena i Stockholm, mottagit den upplysningen, att det förra af dessa etablissement kunde anses typiskt för de fabriker, där arbetarens ställning är relativt god, under det att vid det senare det motsatta förhållandet är rådande. Undersökningen har också bekräftat denna på förhand inhämtade upplysning.

Det antal arbetare, om hvilkas lefnadsomständigheter, bostäder m. m. detaljerade upplysningar blifvit inhämtade belöpa sig till ett antal af omkring 300. Och det faller af sig själft, att på en så ringa siffra kunna icke några som hälst statistiska beräkningar grundas. Ej häller är det tänkbart, att kännedomen om tvänne fabriker och dessas arbetarstorlek kan gifva en exakt uppfattning af hufvudstadens arbetarförhållanden i sin helhet. Framför allt bör till dessa anteckningar fogas den anmärkningen, att de icke behandla den del af arbetare, hvilka utan tvifvel äro sämst stälda bland alla arbetare i Stockholm: nämligen den egentlige grofarbetaren. För att i någon mån fylla de luckor, hvilka vidett företag af så partiel natur som detta nödvändigtvis måste uppstå, har jag därför, utanför arbetets ursprungliga plan, sökt skaffa till stånd en del uppgifter, hvilka meddelas i slutet af boken.

Under det jag i öfver 3 månader så godt som uteslutande varit sysselsatt med att samla äfven det ringa material, som härmed lämnas i allmänhetens händer, har jag nämligen trott mig finna, att så länge det är fråga om en partiel undersökning, vinnes sannolikt det bästa resultatet genom att undersöka, ej särskilda etablissement, utan vissa stadsdelar. Med motsvarande arbete bör på denna väg vinnas både ett rikare och framför allt ett allsidigare material.

Detta beror först och främst därpå, att arbetarne vid en fabrik långt ifrån äro att finna i den omedelbara närheten

af fabriken. Då upplysningen om en familj ofta kräfver två eller flera besök, är det lätt att inse, hur mycket som kan iakttagas under loppet af t. ex. en månad. Företager man sig åter att undersöka t. ex. något af arbetarekvarteren, har man åtminstone besparat sig ändlösa promenader, och är man sysselsatt att från stenfoten upp till takåsen undersöka ett helt hus, skall man i regeln under loppet af en förmiddag lyckas träffa åtminstone flertalet af dess innevånare. Ett enda hus i Stockholm innehåller dessutom ofta så många och så olikartade arbetarfamiljer och bebyggare af alla slag, att det rent af kan gifva en bild i smått af hela den stora, skiftande arbetarvärlden.

Kap. I.

Bostadsförhållanden.

Fabriksarbetarnes bostäder växla i fråga om utseende, kvalitet och storlek i den grad, att man kan jämföra de bästa dylika förekommande med till och med ganska välmående borgarhem, under det att andra fullständigt erinra om de tillhåll, där man vant sig att söka, icke den ordentlige arbetaren, utan de beklagansvärda offren för laster och brott. Vid de besök, jag varit i tillfälle att göra, har jag dock funnit, att båda dessa ytterligheter tillhöra sällsyntheterna.

Vid den mekaniska verkstad jag besökt, där det allmänna tillståndet kan sägas beteckna en ståndpunkt af öfverklass midt i arbetarklassen, voro bostäderna med få undantag i det hela tillfredsställande. Visserligen funnos bostäder, hvilka voro både för trånga och äfven erbjödo verklig fara för hälsan. Men i det hela företedde bostäderna utseendet af ett visst välstånd, hvilket står i ett noggrant förhållande till de i allmänhet tillräckliga lönerna.

En förman vid en dylik fabrik kan arbeta sig upp till ett välstånd, hvilket, om man tager i betraktande arbetarens genom uppfostran och vana förvärfvade förmåga att, som man säger, rätta mun efter matsäcken, till och med öfverstiger den framtid, som understundom väntar många afstatens smärre löntagare, hvilka ofta genom vanor och däraf förskaffade lefnadsbehof hafva ytterst svårt att få sin mer än måttliga inkomst att räcka till. Dylika undantagsföreteelser inom arbetarvärlden intaga i själfva verket, ehuru till yrket kroppsarbetare, en ställning, hvilken bevisar, att begreppen fattig och kroppsarbetare icke alltid äro ekvivalenta. Deras bostäder bära också vittne därom.

Första gången jag inträdde i en dylik bostad, höll jag på att vända om i tamburen, i tanke att jag på något sätt missuppfattat den adress, hvilken jag fått mig angifven. En jungfru kom nämligen och öppnade, när jag ringde, och bad mig stiga in, under förklaring, att frun strax skulle komma. Jag gick genom en rymlig tambur, i hvilken en stor kamin med glimmerskiffer spred en behaglig värme, in i ett stort hvardagsrum med stoppade möbler, mattor öfver hela golfvet och tunga gardiner för de båda höga och luftiga fönstren. På ett stort bord, hvilket syntes afsedt att tjäna som matbord, låg en tjock duk, väggarna voro fullhängda med prydnader, taflor, makartsbuketter o. d., kakelugnen var af färgadt kakel — om af majolika kan jag ej erinra mig — och taket var öfverlastadt med det slags målade gipsornament, som i de moderna husen merendels fått ersätta bristen af bonade golf. Dörrarna till det inre rummet stodo öppna. Äfven detta hade två fönster och tjänstgjorde som sängkammare. En bred uppbäddad tvåmanssäng med hvitt täcke upptog den ena väggen. Förrästen fans där byrå af valnöt med en vacker spegel, lavoar och prydnadsföremål af diverse slag.

Jag drog mig tillbaka och undersökte ännu en gång med blicken det yttre rummet. Det gaf fullkomligt intrycket af ett välmående borgarhem. Utom förut omnämda föremål upptäckte jag nu vackra, väl vårdade bladväxter, stora album, ett litet bibliotek af tämligen skiftande innehåll, en chiffonier af valnöt med beslag, taklampa, som på samma gång var krona, gungstol med broderadt öfverkast m. m.Det kök, hvilket hörde till denna lägenhet, var litet, som stockholmsköken vid smärre våningar vanligen äro, men företedde i afseende på såväl renlighet som riklig attiralj samma välmående utseende som den öfriga våningen.

Denna trefliga bostad kostade 300 kronor i årlig hyra och var i själfva verket hemvist för en burgen och skicklig man, som intog en förmedlande ställning mellan arbetare och arbetsgifvare.

Ej långt därefter gjorde jag besök hos en af de fattigaste arbetarfamiljerna vid samma fabrik. Och kontrasten var så stark, att jag framställer den i omedelbart sammanhang.

Uppgiften på adress visade mig 4 trappor upp, och när jag på gatan stannade och såg upp mot huset, var det mig omöjligt att upptäcka, att man där skulle kunna komma mera än tre trappor i höjden. Jag steg emellertid på, och när jag kommit uppför den tredje trappan, fann jag, att ännu en fjärde ledde upp till en vind, och det visade sig också, att jag däruppe skulle finna den familj jag sökte.

På vinden hade nämligen något uppfinningsrikt byggmästargeni gjort den iakttagelsen, att man kunde arrangera ej mindre än fyra lägenheter med den minsta möjliga kostnad. Vinden var mörk, belagd med tegelstensgolf, och genom de smala gångarna skymtade dörr vid dörr, hvilka stängdes medelst hänglås och ledde in till en hel serie af vindskontor, hörande till de i de nedre våningarna belägna lägenheterna. Genom att på något sätt tränga ihop kontoren hade man emellertid lyckats att här uppe placera ej mindre än fyra lägenheter, af hvilka åtminstone tvänne hade namn, heder och värdighet af »1 rum och kök». Och detta extra tillägg i lägenheternas antal renderade husägaren ej mindre än en liten nätt årlig inkomst af sammanlagdt 600 kronor.

Det rum, i hvilket jag inträdde, tjänade till hemvist för ett nygift par. En ung arbetarhustru, hvars utseende gaf vid handen, att familjen snart skulle räkna det förstabarnet bland sina medlemmar, trädde mig till mötes. Rummet var snyggt och ordentligt, men möblerna voro ej många. En liggsoffa, afsedd för två, med ett täcke, som tydligen ej var nyköpt, ett par stolar, en liten byrå, det var allt. Och själfva rummet var ytterst litet samt ägnade sig ej för att utan en invecklad matematisk beräkning uppmätas till sitt kubikinnehåll. Taket gick nämligen i båge, så att det vid fönstret och den detsamma motsatta ändan närmade sig golfvet på en meters afstånd. Fönstret, som hade en fönstersmyg, hvilken tjänstgjorde som bord, var fyrkantigt och höll cirka 1 meter i kvadrat. Det hela företedde en blandning af armod och det slags ungdomliga belåtenhet, som den unga kvinnan uttalade, öfver att »dock ha fått sitt eget».

Jag frågade, hvar hon brukade koka sin mat.

Jo, det fans ett kök, blef svaret. Och till min icke ringa förvåning ledsagades jag ut på vinden.

Beläget ett godt stycke från boningsrummet, fans där ett annat vindskontor af de allra mest obetydliga dimensioner. En person skulle ej kunnat ligga rak på dess golf och ljuset insläpptes sparsamt från en liten glugg på det sluttande taket.

Man tänke sig, hurudan en dylik lägenhet skulle vara under den kallaste delen af vintern, hvilka olägenheter den skulle medföra — för att nu icke tala om den direkta risken för förkylning, för hvilken det oupphörliga gåendet tvärs öfver vinden måste utsätta husmodern. Själfva det lilla boningsrummet, omgifvet på alla sidor af oeldade vindskontor och med den fjärde vettande ut åt fria luften, måste naturligtvis under vintern vara i hög grad kyligt. En noggrann bestämning om medeltemperaturen var här som annorstädes omöjlig att åstadkomma.

För denna lägenhet betalas nu en årlig hyra af 150 kronor eller jämt hälften af den hyra, hvilken erlades för den ofvan skildrade bostaden. Det torde af beskrifningen framgå, att fördelarna vid den bättre bostaden emellertid voroså öfvervägande, att den stackars arbetaren, hvilken betalade 150 kr., i själfva verket bodde betydligt dyrare än arbetsförmannen, som betalade 300. Att de små lägenheterna alltid relativt äro dyrare än de större, är visserligen en känd sak. Men härvid torde proportionen — eller disproportionen — vara af så ovanlig beskaffenhet, att den direkt pekar öfver på den extra beskattning, hvilken nöden alltid pålägger den fattigaste, ett förhållande, som i det följande närmare skall skärskådas.

De här skildrade bostäderna utgöra naturligtvis rena undantagsfall. I allmänhet utgöras bostäderna för denna fabriks arbetare af ett rum och kök, och af dessa äro de allra flesta belägna, väl icke inom fabrikens omedelbara närhet, men dock inom samma stadsdel, hvilket i fråga om tidsbesparing m. m. naturligtvis spelar en icke obetydlig rol. I en del af dessa lägenheter finner man köket ersatt af en s. k. spiskakelugn, hos andra åter har det

enda rummet alls ingen spisel, utan maten kokas direkt i kakelugnen, något som ur snygghet- och sundhetssynpunkt måste vara särdeles olämpligt. Eller ock ersättes bristen på spisel genom ett vanligt fotogenkök.

Det faller af sig själft, att en hel arbetarfamiljs ställning och förhållanden i hög grad taga sin prägel af och kunna bedömas efter den större eller mindre grad af rymlighet, som deras bostäder utvisa. Hos arbetaren finner man i allmänhet icke som hos torparen på landet ett särskildt rum, i hvilket familjen år efter år samlat det bohag af olika slag, som är bestämdt att vara mera till glädje än direkt gagn. Torparen har sin egen stuga, och vare sig han bygt den själf, eller han öfvertagit den från andra, hafva dock omständigheterna vid dess byggande varit sådana, att ej så särdeles stor hänsyn behöft tagas till, huruvida ett rum mer eller mindre skulle tillfogas. Och blir stugan för trång, så går det i nödfall an att tillbygga ett extra rum. Virke fins i skogen. I de flesta fall står det torparen gratis till buds,och skall han betala det, sker detta gerna med extra arbete vid herrgården. Sedan har han blott att besörja bygget, och det är en sak, hvilken han i regeln sköter utan att behöfva besvära någon annan.

Har han behof af ett rum mera, så låter detta med ett ord vanligen arrangera sig, utan att han därför behöfver skaffa sig större inkomster. Men så är alls icke förhållandet med arbetaren i staden. Han har en bestämd veckopenning. Låt också vara, att denna i någon mån ökas med åren, så är det dock långt ifrån fallet, att denna ökning står i en verklig proportion till den tid, han kan räkna sig hafva arbetat i ett bolags eller en privatmans tjänst. Lönen stiger från pojkens, lärlingens lön till den färdige arbetarens. Och vid en mekanisk värkstad, där de olika brancherna måste ställa de mest olika fordringar på individens både intelligens och yrkesskicklighet, är det naturligt, att lönerna växla äfven efter arten af arbete, som hvar och en fått till sin uppgift att utföra. Men någon egentlig möjlighet för arbetaren att förkofra sin ställning, efter som hans familj tillväxer, kan man icke säga under nuvarande förhållanden förefinnes. Arbetarens väsentliga styrka i existenskampen måste därför väsentligen koncentrera sig på förmågan att inskränka sig, och därför är det snart sagdt regeln i arbetarens lif, att hans välstånd aftager i den mån han kan räkna längre tjänsteår. Först när barnen växt upp och kunna deltaga i faderns arbete eller på annat sätt förtjäna bidrag till familjens uppehälle, händer det, att umbärandenas värsta tid är förbi, och det blir möjligt, att lugnet från äktenskapets första dagar i någon mån återvänder.

Att spara under de jämförelsevis goda dagarna för att hafva under de dåliga är naturligtvis en sak, hvilken hjälpt många. Men denna utväg fordrar hos vanliga människor, att de hafva en inkomst, hvilken räcker något utöfver de vanliga behofven, och att dessa då ej få fattas alltför ytterligt knappt. Hvem som vill, kan göra denna iakttagelsei sin vanliga umgängeskrets. Det fins många människor — och därtill både ordentliga oeh förståndiga människor — om hvilka man kan säga, att de möjligen skulle kunna spara in något på sina utgifter. De hafva emellertid endast »jämt och rätt hvad de behöfva», d. v. s. de lefva upp så mycket om året, att deras lefnadssätt ej skiljer sig från andra människors. De bruka nöjen med måtta, de tillåta sig någon enda gång ett glas vin i godt sällskap, mannen röker tobak, och hustrun använder i all oskyldighet en del penningar på en vacker toalett eller en del prydnadsföremål, hvilka bidraga att försköna hemmet. Allt detta med måtta och utan någon öfverdrift.

Det lider naturligtvis intet tvifvel, att om dylika personer i stället insatte de medel, hvilka på detta sätt användas, i en sparbank, skulle de så småningom förvärfva en samlad styfver, som till sist alltid skulle komma deras barn till godo eller också vara bra att ha, när t. ex. sjukdom i familjen eller ökning af densammas medlemmar gör en extra summa penningar, hvartill mannens inkomst kanske ej vill räcka, till en nödvändighet.

Detta exempel är så själfklart, att det borde kunna kallas oemotsägligt. Men om en dylik familj under dylika förhållanden råkar i obestånd, så väcker detta för det första icke det ringaste annat än medlidande. Man talar om deras ekonomiska och ordentliga lefnadssätt, och omedvetet tager man, när det gäller ens jämlikar, med full rätt hänsyn till den sanningen, att »människan lefver icke endast af bröd», och att »dagligt bröd» är en ganska omfångsrik term, om också icke fullt så skrymmande som Luther af fruktan för alltför rigoristiska tolkningar velat göra den i lilla katekesen. Familjen är föremål för allas sympati — *emedan hvar och en, så fort det gäller hans egen klass, har så ytterst lätt att förstå, hvar skon klämmer;* och mannens närmaste ansträngning går ut på att söka skaffa sig större inkomster. Då detta ofta lyckas honom, blir det honom möjligt, delsatt utan nämnvärda

inskränkningar fortsätta med det måttliga öfverflöd, han förut tillåtit sig, dels också att vid behof öka sin våning, så att ej den ökade barnskaran inkräktar på familjens trefnad och välbefinnande.

När en arbetare med måttliga inkomster — jag talar här endast om de jämförelsevis vällottade arbetarne — kommer i en dylik belägenhet af obestånd, har han i vanliga fall icke gjort något annat, än hvad personer ur andra klasser dagligen tillåta sig. Han har, utan att sätta sig i skuld, utan att föra ett vare sig supigt eller dåligt lefnadssätt, tillåtit sig de små extravaganser, hvilka hans ställning tillåta honom, och han har därigenom — i likhet med så oändligt många i en annan samhällsställning — helt enkelt kommit i bryderi, när han plötsligt märker sig vara far och hafva ett barn att försörja, utan att naturligtvis från början rätt kunna förstå, *hvad* detta ekonomiska tryck innebär. Hans hustru kan ej längre som förr deltaga i arbetet för familjens uppehälle. Barnet skall hafva eftersyn, när en kort tid gått, kläder, föda — med ett ord: här upprepas hela den lilla kamp i det tysta, hvilken mer eller mindre pinsamt utkämpas i alla familjer, där penningen spelar en rol för existensen. Om arbetaren då råkar på obestånd, må man ej inbilla sig, att omdömet om honom blir ett likartadt med hvad som gäller den nyss exempelvis framstälde individen. Nej. Angående honom yttrar man med den största skärpa, att han borde hafva förutsett detta i tid, sparat under de goda dagarna, för att gömma till de dåliga o. s. v. Det ser med ett ord ut, som om vi, hvilka äro bättre ställda, på honom vid de flesta af lifvets brydsamma belägenheter stälde anspråk, som äro större, än hvad vi hvarken tillämpa på oss själfva eller ens då sätta i fråga.

Och praktiskt blir det för arbetaren vid alla dylika tillfällen, då en förstorad inkomst skulle vara af nöden, i stället ingen annan utväg än att i stället anlita den passiva, sega kraft, hvilken ligger i förmågan att umbära, umbära allt —utom de enklaste förnödenheter, hvilka äro nödvändiga för att hålla lifvet vid makt.

Hvar och en, som på nära håll tagit kännedom om arbetarnes lefnadsöden vet, att i de allra flesta fall är det bostaden, som i första rummet kommer att inskränkas, när medlen, hvilka förut räckt till för två, skola underhålla flere. Hvad detta innebär för arbetarens hela lif, kan man endast genom mångåriga iakttagelser fullkomligt göra klart för sig. Det första, som inskränkes, blir vanligen det redan förut knappa bostadsutrymmet — med alla dess följder af vantrefnad, dåliga sanitära förhållanden, orenlighet, ja, stundom sedligt depraverande hvardagslif. Och därför hafva också helt naturligt alla praktiska och varmhjärtade människor, hvilka sökt inverka förbättrande på arbetarens lefnadsvilkor, i första rummet riktat sin uppmärksamhet på försök, gående ut på att förbättra arbetarnes bostäder.

De undersökningar, jag företagit, bekräfta också till fullo den allmänt gjorda erfarenheten, att bostadens beskaffenhet kan tjäna till en icke oäfven värdemätare på hela familjens moraliska och ekonomiska ställning, liksom också, att de arbetarbostäder, hvilka Stockholm för närvarande kan bjuda sina arbetare, lämna åtskilligt öfrigt att önska. Har man penningar, kan man få hvilken bostad man vill. Men hvad här är fråga om, är att erhålla bostäder, hvilkas pris stå i rimlig proportion till deras innehafvares betalningsförmåga.

Går man igenom en tablå öfver bostadsförhållandena vid den förut omtalade mekaniska verkstaden, skall man högst sällan finna anledning att framställa några anmärkningar. Den utfaller i hög grad gynsamt för uppfattningen både af lefnadsvilkor och betalningsförmåga hos de respektive arbetarne.

Innan jag går vidare, framställer jag tablån här nedan, så utförligt som det varit mig möjligt anskaffa den. I de kolumner, där en uppgift utelämnas, beror detta på, attuppgiften af en eller annan orsak varit omöjlig att erhålla.

Tablå öfver bostadsförhållandena vid en mekanisk verkstad.

Namn

Rummens antal

Hyra Kr.

Deras kubikinnehåll

Fönsterantal

Invånar-
antal i
bostad.

A.

2 rum och kök

300

3 stora, l:a klas. rum

3, 2, 1

5

B.

2 rum och kök

fri b.

D:o

2, 2, 1

3

C.

2 rum och kök

300

D:o

2, 2, 1

2

DI det ena rummet bo två sömmerskor, hvilka betala 110 kr. med eldning.

2 rum och kök

265

5.10 x 5.10 x 2.70

2, 2, 1

4

4.40 x 3.80 x 2.70

E.

1 rum och kök

240

5.00 x 4.00 x 3.00

2, 1

2

4.00 x 2.60 x 3.00

F.

1 rum och kök

240

5.00 x 4.00 x 3.00

2, 1

2

4.00 x 2.60 x 3.00

G.Det ena rummet uthyrdt till ett äldre fruntimmer. Fönsterytorna 1.70 + 1.20. Denna fönsteryta är genomgående och varierar i de nybyggda husen endast obetydligt.

2 rum och kök

400

4.30 x 3.90 x 2.70

2, 2, 1

5

5.20 x 4.50 x 2.70

3.20 x 2.20 x 2.70

H.1 rum uthyrdt till två personer, hvilka tillsammans betala 7 kr. i månaden.

2 rum och kök

280

4.20 x 3.20 x 2.90

1, 1. 1

7

4.20 x 2.65 x 2.90

I.En syster till hustrun inackorderad för 30 kr. i månaden.

2 rum och kök

320

5.85 x 4.55 x 3.15

2, 1, 1

6

4.05 x 2.00 x 3.15

3.85 x 2.00 x 3.15

J.En inneboende, 8 kr. i månaden.

2 rum och kök

260

5.10 x 3.60 x 3.00

1, 1, 1

4

3.85 x 2.40 x 3.00

3.25 x 2.20 x 3.00

Namn

Rummens antal

Hyra Kr.

Deras kubikinnehåll

Fönsterantal

Invånar-
antal i
bostad.

K.

1 rum och kök

160

4.20 x 2.90 x 2.90

2, 1

3

3.50 x 1.75 x 2.90

L.

1 rum och kökMed värmeledning.

275

5.90 x 5.35 x 3.20

2, 1

5

5.35 x 3.25 x 3.20

M.

1 rum och del i kök

120

3.50 x 3.– x 3.15

1,1

5En flicka hjälper till i huset, en kamrat hyr mot 8 kr. i månaden.

3.20 x 2.15 x 3.15

N.

1 rum och kök

265

4.45 x 4.35 x 3.10

2, 1

4En brorsdotter som fosterbarn.

4.40 x 2.90 x 3.10

O.

2 rum och kök

300

3.85 x 3.70 x 3.00

1,1,1

5Ett rum uthyrdt med möbler till 2 ungkarlar mot 18 kr. i månaden.

5.60 x 3.70 x 3.00

3.70 x 2.10 x 3.00

P.

1 rum och kök

200

4.80 x 4.60 x 2.75

2, 1

2

5.60 x 3.40 x 2.75

Q.

1 rum och kök

225

4.35 x 3.75 x 2.75

2, 1

4En syster till hustrun samt en ungkarl inneboende, erläggande respektive 4 och 5 kr. i månaden.

5.30 x 2.25 x 2.75

R.

1 rum och kök

250

5.40 x 4.45 x 2.90

2, 1

4

3.60 x 2.80 x 2.90

S.

1 rum och kök

275

5.30 x 4.40 x 3.20

2, 1Kökets fönster litet, vettande åt tamburen.

4En bror till hustrun inneboende, erläggande 7 kr. i månaden.

6.70 x 3.20 x 3.20

T.

1 rum och kök

200

4.30 x 3.20 x 2.80

1, 1

3

3.45 x 2.80 x 2.80

U.

2 rum och kök

300

5.45 x 4.15 x 2.80

2, 1, 1

5Ett rum uthyrdt till en bror till hustrun för 7 kr. i månaden.

5.45 x 2.55 x 2.80

4.15 x 2.00 x 2.80

V.

1 rum och kök

210

4.00 x 3.90 x 2.80

2, 1

3

3.50 x 2.00 x 2.80

X.

2 rum och del i kök

200

4.10 x 2.85 x 2.95

1, 1, 1

4

4.15 x 2.90 x 2.95

3.65 x 2.15 x 2.90

Namn

Rummens antal

Hyra Kr.

Deras kubikinnehåll

Fönsterantal

Invånar-
antal i
bostad.

Y.

1 rum och kök

250

4.80 x 3.75 x 3.00

2, 1

3

3.05 x 2.15 x 3.00

Z.

1 rum och kökHyran innefattar äfven en brödbod, som skötes af hustrun.

750

4.35 x 3.80 x 3.05

1, 1

3En tjänstflicka för att hjälpa till i hemmet och boden.

3.55 x 1.90 x 3.05

Å.

1 rum och kök

220

3.70 x 3.65 x 3.15

1, 1

2

3.25 x 1.80 x 3.15

Ä.

1 rum och kök

240

3.90 x 3.70 x 3.10

2, 1

4

3.30 x 1.55 x 3.10

Ö.

2 rum (däraf ett med

300

4.10 x 3.95 x 2.95

2, 1, 1

6En kamrat vid fabriken betalar som hyresgäst 12 kr. i månaden.

alkov) samt kök

5.20 x 2.50 x 2.95

3.55 x 2.50 x 2.95

a.

2 rum och kök

325

5.30 x 4.00 x 2.90

1, 1, 1

5En yngling vid verkstaden betalar som hyresgäst 8 kr. i månaden.

3.35 x 3.10 x 2.90

3.35 x 2.20 x 2.90

b.

3 rum och kök

400

3.65 x 3.45 x 2.90

2, 2, 1, 1

5 à 6En ingeniör hyr det ena rummet för 15 kr. i månaden. Stundom hyres ett annat ut för 10 kr. i månaden. Familjen har tjänstflicka.

3.65 x 2.30 x 2.90

4.50 x 4.30 x 2.90

3.30 x 2.60 x 2.90

c.Ett sällsynt undantagsfall. En enka efter en underofficer, hvilken medförde ett vackert bo, gift med en solid arbetare.

3 rum och kök

325

3.95 x 3.80 x 2.35

2, 1, 1, 1

3

3.90 x 2.95 x 2.35

3.85 x 3.20 x 2.35

3.25 x 2.50 x 2.35

d.

1 rum och kök

175

4.55 x 3.30 x 2.90

1, 1

4

3.05 x 2.25 x 2.90

e.

1 rum och kök

180

4.65 x 2.95 x 2.95

1, 1

5En ogift kvinna innebor för 4 kr. i månaden.

4.65 x 2.20 x 2.95

Namn

Rummens antal

Hyra Kr.

Deras kubikinnehåll

Fönsterantal

Invånar-
antal i
bostad.

f.

1 rum och kök

200

5.25 x 3.65 x 2.95

2, 1

3

5.25 x 2.40 x 2.95

g.

2 rum och kökEn slägting hyresgäst, betalande 10 kr. i månaden.

350

5.10 x 4.60 x 3.20

2, 1, 1

3

5.10 x 2.70 x 3.20

h.

1 rum och kök

200

4.45 x 4.10 x 2.80

2, 1

3

2.75 x 2.20 x 2.80

i.

2 rum och kök1 rum uthyrdt åt en person för 150 kr. om året.

350

4.65 x 4.40 x 3.20

2, 1, 1

7

4.65 x 3.00 x 3.20

2.90 x 2.15 x 3.20

j.

1 rum och del i kök

170

5.15 x 4.90 x 2.85

2, 1

4

(köket ej uppmätt)

k.

1 rum och del i kök

170

5.15 x 4.90 x 2.85

2, 1

4

(köket ej uppmätt)

l.

1 rum och kök

200

4.55 x 3.80 x 3.00

1, 1

5

2.95 x 2.60 x 3.00

m.

1 rum och kök

200

5.35 x 3.75 x 2.85

1, 1

5En bror till mannen innebor för 5 kr. i månaden.

3.65 x 3.10 x 2.85

n.

1 rum och kökDenna bostad hörde till de dåligaste. Väggarna voro gröna af fukt samt fulla af ohyra. Råttor förekommo enligt uppgift i köket.

190

4.15 x 4.05 x 2.90

1, 1

2

2.90 x 2.45 x 2.90

o.

1 rum utan kök

130

4.90 x 3.55 x 2.95

Dagern insläpptes genom 2 halffönster af vanlig höjd. Slaskrör och vattenledning saknades. Maten kokades på fotogenkök, hvarigenom atmosferen var ytterst dålig.

3

p.

2 rum och kökDet ena rummet uthyrdt per år för 120 kr.

325

4.00 x 3.40 x 2.75

2, 2, 1

4

kök 3.50 x 1.45 x 2.75

q.

1 rum och kökBostaden skildrad här ofvan i detalj.

150

—

1

2

r.

1 rum och kök

275

—

—

2

s.

2 rum och kök

300

—

—

5

t.

1 rum och kök

200

—

—

2

u.

1 rum och kök

200

—

—

5

Ett par upplysningar böra dessutom bifogas för att förklara den ofvanstående tabellen. Namnen hafva betecknats med bokstäfver för att bringa reda i uppställningen, då det ju vore orätt och på samma gång obehöfligt att utsätta de verkliga personnamnen. Hyran är angifven per år, och vid uppgifterna om rummens kubikinnehåll är metermåttet begagnadt, hvarjämte bör iakttagas, att siffrorna konsekvent äro uppstälda i ordningen: *längd, bredd* och *höjd*. Dessutom har jag iakttagit att alltid placera köket sist. Detsamma är fallet vid uppgiften om fönsternas antal. Vid uppgiften om invånarantalet i hvarje bostad betyda siffrorna endast man, hustru och barn, såvida ej särskild not är bifogad.

Det anmärktes ofvan, att höjdmåttet föga varierar. Man kan säga, att de allra flesta af ofvan vidrörda bostäder visa en höjd af 3 meter à 2,90. Högst sällan sjunker siffran därinunder. Detta beror på, att massan af de stora arbetarkasernerna, hvilka spelat en så vigtig rol i hufvudstadens byggnadshistoria, äro uppförda under de senaste årtiondena och i det yttre hafva de moderna byggnadernas typ, om än icke deras elegans. Man måste rättvist erkänna, att dessa nybyggnader specielt i detta fall äro en icke ringa vinst för den arbetande klassen. Små och trånga bostäder hafva alltid funnits, och de finnas ännu. Betalningsförmågan är bestämmande öfver, hur trångt eller hur rymligt fattigt folk bor. Redan på denna lilla tabell, hvilken dock berör »the upper ten» bland arbetarne själfva, kan man (jämför h och j) läsa sig till en iakttagelse, hvilken säkerligen är af allmän betydelse. Denna jämförelse visar, att en familj på 4 personer måste bebo ett rum med del i kök, medan en annan på 3 personer kan få en egen lägenhet på 1 rum och kök för en prisskilnad af 30 kronor. Detta vill med andra ord säga, att 30 kronor för denna familj är af så stor betydelse, att den för en sådan besparing offrar hela sin hemtrefnad. Ty att detta vanligen blir följden af att

Namn

Rummens antal

Hyra Kr.

Deras kubikinnehåll

Fönsterantal

Invånar-
antal i
bostad.

v.

1 rum och kök

205

—

—

4

x.Ett rum uthyrdt.

2 rum och kök

300

—

—

5

y.

1 rum och kök

175

—

—

2

z.

1 rum och kök

175

—

—

4

å.

1 rum och kök

170

—

—

3

Denna tablå, hvilken uteslutande innefattar de gifta familjernas flertal vid en mekanisk verkstad härstädes, visar, så vidt torra siffror kunna ådagalägga något, på öfvervägande goda förhållanden. Rummens höjd håller sig på en medelsiffra, som föga afviker från hvad man finner i medelklassens boningar. Rummens storlek är i allmänhet tillfredsställande. Något fall, där man kan tala om ett upprörande sammanhopande af personer i samma rum förekommer icke alls. Hyrornas belopp tyda på en aktningsvärd betalningsförmåga. Bostäder, för hvilka betalas 300 kr. och därutöfver, förekomma i ej mindre än 16 fall af 54. Dock bör därvid tagas i betraktande, att i 11 af dessa fall delas hyran på en eller annan hyresgäst, och i ett fall beror den höga hyran på tillägget af en affärslokal. Det kan därför påvisas, att den, som t. ex. hyr två rum och kök för 350 kr. och hyr ut ett rum för 150 i själfva verket bor billigare än kamraten, hvilken betalar 200 kr. för ett rum och kök. Ty de större bostäderna äro i allmänhet bättre omsedda än de mindre, hvarjämte deras garderober, kök etc. äro rymligare och mera ändamålsenliga. Men redan det att kunna stå risken för en hyra på 350 kr. tyder på en ekonomisk ställning, hvilken står långt öfver arbetarens vanliga nivå. Och man får ej häller glömma, att flere af dessa bästa och dyraste bostäder innehafvas af förmännen, hvilka naturligtvis intaga en särskild ställning vid alla fabriker.»dela kök», torde ej behöfva bevisas. Och orsaken ligger i att den ena förtjänar 150 kr. mindre än den andra och samtidigt har ett barn mera.

Men som sagdt — dylika missförhållanden hafva alltid funnits, och det är dock en bestämd vinst, att rummens höjd tilltagit, så att deras lämplighet i detta fall kan anses som regel. Ty på deras och fönstrens höjd beror i ej oväsentlig grad rummens sanitära beskaffenhet, hvilken sjunker i värde för hvarje tiondels meter, som afgår.

Det är emellertid långt ifrån gifvet, att dessa moderna arbetarbostäder därför hafva blifvit felfria. De hafva sörjt för ljus och luft, men de lämna genomgående en ringa garanti för värmen under vintern. Åtminstone är det min erfarenhet, att man vid ungefär hvartannat besök mötes af en klagan öfver att rummen äro kalla eller fuktiga, hvilket naturligtvis i sin mån gör dem så till vida dyrare, som det medför en större utgiftspost för ved och kol.

Det vore i hög grad önskvärdt, om en omfattande och sakrik undersökning kunde vidtagas för att utröna sammanhanget och verkliga förhållandet härvid lag. Men att komma underfund med dessa förhållanden så i detalj, att framläggandet af en oemotsäglig utredning däraf blir möjligt, det torde äfven för en intresserad och opartisk byggmästare vara ganska svårt. Ty huru ett rum är ombonadt, af hvad materiel eller med hvilken omsorg ett hus är uppbyggdt, det har man stundom något svårt att afgöra, så vida man ej kan bryta upp golfven och rifva i väggarna.

Emellertid är klagan öfver att bostäderna icke hålla värmen så pass allmän, att man åtminstone är berättigad att framkasta den förmodan, att en stor del arbetarbostäder uppföras efter en mindre omsorgsfull metod än de byggnader, hvilka äro afsedda att tjäna till bostäder åt hvad man kallar »bättre folk». Man kan åtminstone frestas att misstänka, att något ej är, som det skall vara. Ty hvarför skulle eljest klagomålen öfver lägenheter på 1 rum och kökvara talrikare än öfver våningar på 6 rum eller 10? Låt oss äfven antaga, att en del af dessa klagomål äro öfverdrifna och framkallas af den speciela benägenhet att beklaga sig, hvilken är oåtskiljaktigt förenad med trånga förhållanden. Gör man personliga besök i dylika bostäder, skall man dock så ofta under vintern, dels själf få smaka på kylan inomhus, dels också se spåren af fukt på väggarna, att man ej kan undanskjuta den tanken, att affären att bygga för fattiga måtte i anseende till vissa besparingar vid byggandet vara ganska lockande.

Om man ser på ofvanstående tablå, finner man vidare, att lägenheter på 1 rum och kök kunna betinga en hyra af ända till 275 kr. om året, att de i regeln hålla sig på siffran 200 à 240 samt att de endast i undantagsfall (såsom i det ofvan skildrade) sjunka till 150 kr. Detta naturligtvis i de nyare husen. Jämför man dessa priser med hvad större våningar kosta i de kvarter, hvilka i likhet med arbetarbostäderna ligga fjärran från stadens centrum, skall man äfven finna, att totalsumman för ett hus, hvilket är fyldt med små våningar visst ej understiger totalsumman vid ett dylikt som endast upptager några få stora. Man får då ett exempel på, i huru hög grad den enskilda företagsamheten kan göra sig äfven fattigdomen till godo, och det blir åtminstone sannolikt, att en god del af arbetarnes klagomål skulle kunna drabba äfven andra än deras direkta arbetsgifvare. Ty man bör härvid besinna, att allt hvad som kallas lyx i inredning, och som anses fördyra bättre mans bostäder i så hög grad, att redan röster

höjt sig mot öfverdrifterna i detta fall, icke alls förekommer i dessa bostäder. Den arbetare, hvilken för den ofta nämnda bostaden af ett f. d. vindskontor, inredt till rum, plus en skrubb, apterad till kök, betalar 150 kr., erlägger faktiskt en vida större hyressumma än den, hvilken för 5 komfortabla och eleganta rum med kök betalar 900 kronor.

Det klagas bland hyresvärdar ej sällan, att besväretmed dessa bostäder är stort och att hyran ofta uteblifver. Härpå torde lämpligen kunna svaras, att besväret skulle bli mindre och inkomsten säkrare, ifall hyrorna ställdes i måttligare proportion till de fördelar, som bjudas. Detta sätt att försäkra sig om en inkomst vore kanske till sist pålitligare, än att, som nu ofta sker, inberäkna kalkylen öfver en del oguldna hyror i ökade hyresbelopp. Åtminstone kunde det löna mödan att försöka med billigare och därigenom också rättvisare hyror.

Hvad som genomgående bör uppmärksammas vid föregående tabell är, att den utvisar så få fall, då familjen begagnar sig af inneboendesystemet för att skaffa sig någon hjälp vid betalandet af hyran. Om man har två eller tre rum och kök, uthyres i flere fall det ena rummet på år. I några fall är en nära slägting hyresgäst hos familjen. Endast i 4 fall finner man, att familjen mottagit, hvad man egentligen menar med »inneboende».

***

Går man till de ogifta inom fabriken, skall man finna, att förhållandet gestaltar sig helt olika. Äfven vid en fabrik, där arbetarne äro relativt så pass väl aflönade som här, är det regeln, att de allra flesta, hvilka icke bo hos föräldrar, bo inne hos andra. Detta beror understundom därpå, att deras låga löner tvinga dem att nöja sig med en tarflig sofplats som ersättning för en bostad eller ett hem. I andra fall beror det på den särskildt hos ungkarlar icke ovanliga omständigheten, att de föredraga att hafva penningar till sitt förfogande utom hus framför behaget af ett ordnadt hem. Det fins ungkarlar, hvilka förtjäna ända till 25 kr. i veckan, men ändå bo inne. Slutligen torde det bero på tillfälligheter, såsom att t. ex. en person gerna skulle vara med om att hyra ett rum tillsammans med en kamrat, men händelsevis icke träffar på någon, som vill delamed honom. Inneboendesystemet är så utbredt bland arbetarklassens ungkarlar, att det möjligen också skulle anses som ett oförlåtligt snobberi af en person med 100 kr. i månaden att hyra sig ett eget rum för 15 kr. Orsakerna kunna vara mångahanda, men säkert är, att inneboendesystemet är alldeles förhärskande, något som ytterligare framgår af följande enkla tabell.

De ogifta arbetarnes bostadsförhållanden inom samma fabrik.

Namn	Inneboende	Antal i samma rum	Hyra Kr.
A	Ja.	1	10

B ....

Ja.

1

10

C ....

Ja.

2

9

D ....

Ja.

2

9

E ....

Hos föräldrar

1

8

F ....

Ja.

2

7

G ....

Hos föräldrar.

3

7

H ....

D:o.

3

4

I ....

D:o.

2

6

J ....

D:o.

3

6

K ....

Eget rum.

1

15

L ....

Ja.

1

8

M ....

Hos föräldrar.

3

—

N ....

Ja.

1

12

O ....

Eget rum.

1

10

P ....

Ja.

2

10

Q ....

Hos föräldrar.

3

4

R ....

D:o.

2

5

S ....

Ja.

2

8

T ....

Hos moder.

2

4

U ....

Ja.

2

5

V ....

Hos fader.

2

5

X ....

Ja.

4

Namn	Inneboende	Antal i samma rum	Hyra Kr.
Y	Ja.	2	2
Z	Ja.	3	12,50
Å	Ja.	2	8
Ä	Hos föräldrar.	2	5
Ö	D:o.	1	10
a	Eget rum.		

1

9

b ....

Hos föräldrar.

2

8

c ....

Ja.

3

7

d ....

Ja.

2

6

e ....

Hos föräldrar.

2

8

f ....

D:o.

2

8

g ....

D:o.

2

10

h ....

D:o.

2

10

i ....

D:o.

2

10

j ....

D:o.

1

10

k ....

D:o.

1

10

l ....

D:o.

2

10

m ....

Ja.

1

8

n ....

Hos moder.

3

4

o ....

Hos föräldrar.

4

4

p ....

D:o.

5

5

q ....

D:o.

2

5

r ....

D:o.

2

—

s ....

Ja.

4

5

t ....

Hos föräldrar.

2

10

u ....

D:o.

1

6

v ....

Ja.

1

12

x ....

Ja.

2

10

y ....

Hos föräldrar.

2

5

z ....

Hyr rum.

2

9

å ....

Hos föräldrar.

3

10

ä ....

Hos moder.

4

5

ö ....

D:o.

4

8

A ....

D:o.

2

8

B ....

Ja.

2

8

C ....

Ja.

2

10

D ....

Ja.

1

8

Namn

Inneboende

Antal i
samma
rum

Hyra
Kr.

E ....

Ja.

2

7,50

F ....

Ja.

2

8

G ....

Ja.

2

5

H ....

Hos föräldrar.

2

4

I ....

Ja.

2

7

J ....

Ja.

1

10

K ....

Hyr rum.

1

10

L ....

Ja.

5

5

M ....

Hos föräldrar.

3

5

N ....

Ja.

1

5

O ....

Ja.

2

7

P ....

Ja.

1

6

Q ....

Ja.

4

5

R ....

Eget rum.

2

10

S ....

Ja.

1

12

T ....

Ja.

2

5

U ....

Eget rum.

2

9

Vid denna tabell bör iakttagas, att hyran är beräknad per månad, hvilket är det enda sätt, hvarpå den öfver hufvud kan beräknas. Att få en fullt tillförlitlig uppgift angående de inneboendes villkor och bostäder, är i allmänhet ytterst vanskligt. Först och främst hör det till karaktären af detta slags hyresmetod, att vederbörande ej sällan förfogar öfver sin liggplats endast för natten. Detta gör, att man naturligtvis ej gärna kan söka de inneboende i

deras bostad, emedan de helt enkelt aldrig träffas hemma annat än vid tider, då besökande icke mottagas. Vidare byta dessa inneboende ofta om bostad, och då priserna för detta slags hyra växla högst betydligt, är det klart, att den egentliga årshyran blir ytterst svår att fixera.

Att de inneboende äro öfvervägande bland de ogifta arbetarnes klass, kan man emellertid med full visshet sluta redan af denna tabell. Af de 77 fall, den upptager, äro35 inneboende, af de öfriga äro 29 boende hos föräldrar, endast 13 hafva eget rum eller hyra särskildt tillsammans med andra. Af dessa 13 är det vidare endast 6, som ensamma förfoga öfver sitt rum. Om man då besinnar, hvad som ofta blifvit betonadt, att nämligen arbetarne vid denna fabrik obestridligen tillhöra »the upper ten» bland Stockholms arbetarbefolkning, har man anledning att anse inneboendesystemet vara utveckladt i mycket hög grad, ja, att det hör till sällsyntheterna, att ogifta arbetare öfver hufvud taget äga andra slags bostäder. Ty detta är naturligtvis det billigaste sättet att skaffa sig tak öfver hufvudet, och då de väl aflönade arbetarne hålla till godo härmed, är det ingalunda förhastadt, om man antager, att de sämre aflönade *måste* göra det. Det bör äfven tagas i betraktande, att de, hvilka bo hos föräldrar, måste betraktas likstälda med inneboende. Att dessa män eller ynglingar ej kommit att söka sig bostäder hos främlingar, beror uppenbarligen endast på den tillfälligheten, att de hafva föräldrar i lifvet. Och deras kvarstannande hemma är ekonomiskt taget att betrakta som ett ömsesidigt understöd.

Hvad som vid ofvanstående tabell är öfverraskande, är emellertid, att hyran för de inneboende ställer sig så hög. Den går visserligen ned ända till 5, ja, till och med 4 kr. i månaden. Men detta är endast hvad en son betalar sina föräldrar. Deremot stiger den ända till 12,50 och håller sig ej sällan på 10 kr. i månaden, när det gäller en inneboendes hyra hos främlingar. Man får dock ej föreställa sig, att denna betalning vid alla tillfällen endast är afsedd att utgöra en ersättning för liggplatsen. I de flesta fall inberäknas däri »kaffe om mornarna», och understundom torde äfven någon kvällsmat ingå i uppgörelsen. När ett godt förhållande är rådande mellan den inneboende och hans värdfolk, har han dessutom äfven andra fördelar. Husmodern hjälper t. ex. med smärre lagningar af kläder, och han räknas till familjen på så sätt, att han vid händelse afsjukdom icke är lämnad utan vård och hjälp. Att i alla de fall, där dessa priser variera, utleta i detalj de olika bestämmelser, hvilka innefattas i uppgörelsen, är på grund af svårigheten att träffa personerna hart nära omöjligt. Bland de villkor, som måste tagas med i beräkningen, är, huruvida hyresgästen har rätt att vistas hemma om dagarna eller icke. Något medelpris är omöjligt att bestämma, emedan detta varierar dels efter hyresgästens betalningsförmåga, dels efter familjens ekonomiska ställning i allmänhet. Ju fattigare en familj är, desto mera är den naturligtvis angelägen att för en ytterst ringa penning lämna en sofplats, något som i det följande skall blifva ännu ytterligare belyst. Är familjen åter i besittning af ett visst välstånd, kan den erbjuda ett trefligt rum och goda möbler, så stiger priset, ej blott genom varans bättre egenskaper, utan äfven därigenom, att familjen har råd att i nödfall umbära en hyresgäst, hvilken ej vill eller har råd att betala ett fordradt vederlag.

***

Bostadsförhållandena blifva i icke oväsentlig grad olika, om man betraktar förhållandena vid den andra fabrik, hvilken är föremål för här meddelade anteckningar. Denna är nämligen en bomullsspinnerifabrik, hvilken sysselsätter ej mindre än 447 arbetare och arbeterskor, inberäknadt minderåriga. Lönerna äro här genomgående låga, och det förtjänar antecknas — om också med den reservation, hvilken vid alla dylika uppgifter är nödvändig iakttaga — att förhållandena här inom arbetsklassen allmänt anses tillhöra de mest beklagansvärda.

I förhållande till den stora numerären äro de gifta arbetarne vid denna fabrik jämförelsevis få. De flesta af dessa hafva bostäder, hvilka tillhöra fabriken, och betala för dessa en årlig hyra, för hvilken beloppet afdrages på den nominela veckopenningen. De, hvilka föredraga att självfvaskaffa sig bostäder, äro färre än de, som mottaga fabrikens. Ej sällan händer, att arbetare, hvilka fordom bott i fabrikens bostäder, flytta och på egen hand söka sig lägenheter i staden. Däremot hör man icke, att dessa sedermera återvända till sina förut innehafda lägenheter, eller att personer, hvilka förut hyrt i staden, utbyta dessa bostäder mot fabrikens. För betraktaren ser detta emellertid underligt ut. Ty arbetsbostäderna äro här både billiga och, efter hvad man kan döma, sunda. Det säges

emellertid, att de vintertid äro kalla, och att en stor svårighet ligger i deras genomgående brist på vattenledningar, hvarjämte husmödrarna beklaga sig öfver den långa vägen till torg och butiker.

Tablå öfver bostadsförhållandena vid ett bomullsspinneri.

Namn

Rummens antal

Hyra
Kr.

Deras kubikinnehåll

Fönsterantal

Invånar-
antal i
bostad.

A.

3 rum och kök.

fritt.

3, 1, 1, 1

6Två ungkarlar logera i ett extra rum.

B.

1 rum och kök.

fritt

4.30 x 3.60 x 2.50

2, 1

7Däribland ett fosterbarn, för hvilket betalas 40 kr. om året från barnhuset.

5.35 x 2.50 x 2.50

(1.45 x 1.15)

C.

1 rum och kök.

60

4.90 x 4.15 x 2.50

2, 1

8

4.05 x 4.40 x 2.50

(som ofvan)

D.

1 rum och kök.

100

4.90 x 4.10 x 2.65

2, 0

6En 7 års gosse fosterbarn för 8 kr. i månaden.

(köket en f. d. garder.)

2.45 x 1.50 x 2.65

E.

2 rum och kök.

fritt

5.15 x 3.95 x 2.80

3, 2, 1

8

(1 kallrum)

4.20 x 3.30 x 2.80

F.

1 rum och tambur

80

5.50 x 4.65 x 2.60

2

3En fosterson, för hvilken årligen betalas sammanlagdt 90 kr.

samt balkong.

(1.40 x 1.20)

G.

1 rum och kök.

120

4.40 x 3.10 x 2.00

1, 1

4

H.

1 rum och kök.

100

5.50 x 4.40 x 2.50

1, 0

5

2.50 x 1.65 x 2.50

Namn

Rummens antal

Hyra
Kr.

Deras kubikinnehåll

Fönsterantal

Invånar-
antal i
bostad.

I.

1 rum.

75

3.95 x 4.70 x 2.50

1

3Ett 3-årigt fosterbarn för 40 kr. om året.

J.

1 rum.

75

5.85 x 4.40 x 2.10

1

2

K.

1 rum och litet kök.

fritt

4.65 x 3.00 x 2.40

1, 1

5

(1.25 x 1.20)

L.

1 rum.

70

5.05 x 5.20 x 2.40

2

4Mannen i Amerika.

M.

1 rum.

70

5.50 x 3.25 x 2.40

1

3En flicka innebor för 4 kr. i månaden. Mannen i Amerika.

(Blott 3 rutor)

N.

1 rum.

60

3.80 x 3.70 x 2.40

1 (m. 2 rutor)

3En arbeterska delar rummet för 30 kr. om året.

O.

1 rum.

80

5.85 x 3.80 x 2.40

1 (d:o)

3

P.

1 rum.

75

5.30 x 4.20 x 2.10

2 (m. 2 rutor)

4En jungfru till hjälp, då både mannen och hustrun arbeta borta.

Q.

1 rum och kök.

80

4.65 x 3.45 x 2.05

1 (D:o)

4Hustruns mor bor hos makarna.

(det sista en skrubb)

1.80 x 1.50 —

R.

1 rum och kök.

fritt

3.60 x 3.15 x 3.30

1, 1

2

3.10 x 2.80 x 3.30

S.

3 rum och kök.

fritt

Stora, luftiga, kalla

Höga fönster.

12

T.

2 rum och kök.

120

3.75 x 3.10 x 2.20

1, 1

6En gammal kvinna har 5 kr. i månaden och mat för att se om huset, då makarna arbeta borta.

5.45 x 2.60 x 3.10

(1.20 x 1.15)

U.

1 rum och kök.

130

4.00 x 3.80 x 2.90

1, 1

7En hjälpkvinna.

3.60 x 2.80 x 2.90

V.

1 rum och kök.Köket oanvändbart under den kallaste delen af vintern, då man med yxa måste hugga bort isen i fönstret.

110

3.65 x 2.60 x 2.50

1, 1

4

3.85 x 2.90 x 2.50

X.

2 rum och kök.

fritt

Medelstora, luftiga.

2, 1, 1

7

Y.

1 rum med spisel-

70

6.40 x 2.85 x 2.35

1

6

kakelugn.

(1.45 x 1.20)

Namn

Rummens antal

Hyra
Kr.

Deras kubikinnehåll

Fönsterantal

Invånar-
antal i
bostad.

Z.

1 rum och kök.

100

4.50 x 2.80 x 2.80

2, 1

6Båda makarnas mödrar bo i familjen.

2.85 x 2.75 x 2.80

(höga)

Å.

1 rum och kök.

110

4.20 x 2.85 x 2.90

1, ½

3

2.55 x 2.45 x 2.90

Ä.

1 rum och kök.

150

5.45 x 4.60 x 2.70

2, 1

6Hustruns bror inneboende för 5 kr. i månaden.

4.55 x 2.10 x 2.70

Ö.

1 rum och kök.

80

4.55 x 4.50 x 2.25

1,0

4En slägting sköter hushållet.

3.00 x 2.25 x 2.25

a.

1 rum och kök.

80

5.15 x 2.45 x 2.35

1, 1

3

3.65 x 1.65 x 2.35

b.

1 rum och kök.

128

5.05 x 4.10 x 2.55

1, 1

2

3.15 x 2.85 x 2.55

c.

1 rum och kök.

95Nedsatt på grund af mannens sjuklighet.

1, 1

6Hustruns mor hjälper till mot obestämd ersättning.

Bostäder i självfva staden.

Namn

Rummens antal

Hyra
Kr.

Deras kubikinnehåll

Fönsterantal

Invånar-
antal i
bostad.

A.

1 rum och del i kök.

80

3.55 x 2.55 x 2.60

B.

1 rum med kök

?

3.80 x 3.10 x 1.90

1

3

och brödbod.

—

4Obestämbara förhållanden.

C.

1 rum och kök.

160

4.45 x 2.90 x 2.90

3.85 x 2.45 x 2.90

1, 1

7Hustruns mor hjälper till i huset.

D.

1 rum och del i kök.

100

3.75 x 3.70 x 2.45

1

2

E.

1 rum och kök.

160

4.60 x 3.45 x 2.75

(1.30 x 1.20)

2.85 x 2.16 x 2.75

2, 1

72 fosterbarn. För det ena erlägges 10 kr. i månaden, hvaremot det andras fader försvunnit.

(1.50 x 1.05)

Namn

Rummens antal

Hyra
Kr.

Deras kubikinnehåll

Fönsterantal

Invånar-
antal i
bostad.

F.

1 rum och kök

168

4.60 x 3.50 x 2.70

2, 1

5

3.30 x 1.80 x 2.70

(stora fönster)

G.

1 rum och kök

192

4.65 x 4.50 x 2.70

2, 1

3En 17 års yngling inneboende för 5 kr. i månaden.

3.90 x 2.05 x 2.70

H.

1 rum med spisel-

150

4.55 x 4.60 x 2.65

2

4Mannen och kvinnan ogifta. 2 barn.

kakelugn.

I.

1 rum och kök.

96

Rummet litet, köket

—

6

stort, kallt och

besväradt af råttor.

J.

1 rum och kök

120

4.50 x 2.55 x 2.00

1 1

4

3.00 x 2.45 x 2.00

(mycket små)

K.

1 rum och kök

100

3.60 x 3.05 x 2.15

1, 1

4

3.55 x 1.95 x 2.15

(1.15 x 1.00)

Går man igenom ofvanstående tabell, skall man finna, att de hyror, som betalas af fabrikens arbetare äro genomgående betydligt lägre än de, hvilka erläggas af den mekaniska verkstadens arbetare. Fabriken har själf arbetarbostäder, och alla uppgifterna i den förra delen af tabellen afse detta slags bostäder. De uthyras, som synes, till växlande pris, och flera bostäder äro fria. Man bör dock härvid ihågkomma, att det lägre priset ej alltid betyder, att denna bostad är sämre än en föregående, utan att priset inberäknas i lönen på så sätt, att en viss summa afdrages på veckopenningen, till dess att hyran är betald. Det inses lätt, att härigenom ett lägre pris på hyran kan komma att ekvivalera det högre, ifall lönerna samtidigt divergera.

Alla de bostäder, hvilka uthyras af fabriken, hafva den gemensamma fördelen och olägenheten, att de äro belägna i utkanten af staden, så godt som på landet. Fördelen ligger däruti, att de — särskildt under den varma årstiden — lämna tillgång till frisk luft och lekplatser åt barnen,lekplatser, hvilka ej inskränkas af ett stekhett plank och genomskäras af en stinkande rännsten. De se ut som trefna små sommarnöjen, omgifna af löfskog och sjö, och deras fördelar i detta afseende äro också allmänt erkända.

Olägenheten ligger i deras afsides belägenhet. I dessa familjer arbeta ofta både mannen och hustrun på fabriken. Ej sällan är det hustrun, som är sysselsatt vid fabriken, medan mannen har arbete annorstädes. I båda dessa fall blir det en kännbar olägenhet att hafva en lång väg att gå för att köpa de enklaste födoämnen, en väg, hvilken på hemvägen blir ännu besvärligare, när vederbörande — i köld eller hetta — måste släpa på en fyld korg. Det är icke besväret, som här väcker klagomål. Det är tidsförlusten. Och det är sannolikt denna omständighet som gör, att man i mer än ett fall finner den talrika och på samma gång ytterst torftiga familjen ökad med en tjänsteflicka. Ty det säger sig självt, att en hustru, som har tio timmars arbete på fabriken, ej *orkar* att använda de återstående till torgvandringar, utom möjligen den enda dag i arbetsveckan — lördagen — då arbetstiden är inskränkt till förmiddagen.

Den andra olägenheten är bristen på vattenledning, som är en ökning i det dagliga arbetet, på samma sätt som bristen på slaskrör. Denna sista brist blir stundom, där likgiltigheten är större, eller arbetskraften för hårdt anlitad, anledning till en grad af orenlighet, hvilken är beklaglig ur sanitär synpunkt och dessutom — liksom allt snusk — måste inverka förstörande på den lilla rest af hemlif, hvilken under närvarande förhållanden för dessa arbetare är tänkbar. Denna brist förekommer äfven flerstädes inom de bostäder, som inom själfva staden, särskildt på söder, uthyras åt arbetare eller fattiga.

Slutligen uppgifvas bostäderna nästan genomgående vara kalla och därigenom dyra att hålla i beboeligt skick, ohälsosamma, när fattigdomen tvingar till besparing af bränsle. Att de dessutom ofta äro för trånga och tvinga alltförmånga personer att bebo samma rum, framgår tillräckligt af ofvanstående tabell.

De, hvilka bebo 2 rum och kök eller därutöfver, äro alla antingen förmän, eller också intaga de genom särskild yrkesskicklighet på annat sätt ett slags undantagsställning. Hela antalet uppgår till 5, hvaraf endast 2 hafva 3 rum och kök. Af dessa sista bebos lägenheten i ena fallet af 6 individer, i det andra af tolf. Några lägenheter, som gifva intrycket af välmående borgarfamiljers, förekomma ej mig veterligen mera än i högst 2 fall. Och äfven här är afståndet från den ofvan skildrade arbetarlyxen högst afsevärd. Flertalet af dessa bostäder gifva intryck af den yttersta inskränkning, många af ren fattigdom i egentligaste mening, och om man ej vid den jämförelse, som hvarje besökare i tanken uppdrager, utgår från den förutsättningen, att arbetaren skall vara nöjd, när han ej lider direkt nöd, så bör det erkännas, att bostadsförhållandena här lämna mycket öfrigt att önska.

Ser man igenom hela tabellen (inberäknadt bostäderna i själfva staden) skall man finna, att i icke mindre än 10

familjer, som bebo ett rum och kök, utgöras antalet individer, hvilka inrymmas i lägenheten, från 6 till 8. I åter 10 fall finner man i likartad bostad från 4 till 5 personer. I 11 fall finner man, att familjer få nöja sig med ett rum, utan kök eller del i kök, och i endast 2 af dessa fall äro rummen försedda med spiselkakelugn, i stället för vanlig sådan. Antalet invånare i dylika lägenheter visar respektive 3—2—4—3—3—3—4—6—3—2—4. Den lägenhet, hvilken härbergerar 6 personer till ett pris af 70 kr. om året, är försedd med spiselkakelugn, som *är* en fördel. Men jag lämnar åt läsaren att uttänka, hurudan en familjs ekonomiska ställning skall vara, när man, hustru och fyra barn tvingas att bo på detta sätt.

Det är vidare att märka, att samtidigt med att invånarantalet i hvarje rum, i jämförelse med förhållandet vid denmekaniska verkstaden, visar en tendens att ökas, så visa själfva rummen en nästan ironisk tendens att i — man kan nästan säga — motsvarande grad förminskas. Det är framför allt höjden på rummen, som denna anmärkning drabbar. Genomläsa vi tabellens uppgifter på kubikinnehåll, skola vi finna, att höjdmåttet sjunker ända till 2.10—2.05—2.00, ja, ända till 1.90 meter. De lägenheter, som hafva en rumshöjd af 2.80 meter eller därutöfver äro ej flera än 7 af de här undersökta. De lägenheter, der rumshöjden går under 2.50 meter, äro däremot 18, och för att taga ett enda belysande exempel — rummet med spiselkakelugn, som skall rymma 6 personer, har en höjd af 2.35 och ett enda fönster. Man kan svårligen tänka på den nattliga atmosfer, som härutaf uppstår, utan att kväljningarna inställa sig före medlidandet. Och af dessa 18, hvilkas rumshöjd understiger 2.50 meter hafva åter ej mindre än 8 sjunkit under 2.25 meters höjd. I fråga om rummens höjd kan man med ett ord anmärka, att hvad som vid den mekaniske arbetarens bostäder var ett enstaka undantag, det betecknar här regeln. Där fanns nämligen af undersökta lägenheter endast 1, hvilken hade lågt i taket (2.35 meter). Men detta var en bostad på 3 rum och kök, hyrd i ett gammalt hus, men utvisande något af öfverklassens välstånd. Motsatsen mellan dessa förhållanden är så skarp, att man nästan tycker sig spåra en klass-skilnad inom själfva arbetarklassen.

Att dessutom själfva lägenheterna här ej alltid ekvivalera det begrepp, man fäster vid deras namn, framgår af själfva tablån. Särskildt visar det sig, att »1 rum och kök» är ett ganska mångtydigt uttryck, i det att ett rum visserligen alltid är och förblir ett rum, under det att det s. k. köket ej alltid gör skäl för sitt namn, åtminstone ej enligt de föreställningar, man i regeln gör sig om ett dylikt. I 3 fall förekomma i tabellen härvid anteckningen »en f. d. garderob», »en f. d. skrubb» eller »mycket litet». Dessa s. k. kök lämna i själfva verket ingen annan fördel förlägenhetens innehafvare, än att man ej behöfver laga maten i samma rum, som tjänar familjen till sofrum och samlingsrum. Någon egentlig inverkan till det bättre på atmosferen utöfvar dock ej detta förhållande. Ty är köket dels så litet, att en person därinne endast nätt och jämt kan vända sig, dels mörkt, så att ljus måste insläppas genom den ständigt öppna dörren, är det tämligen naturligt, att den fördel, som uppnås genom att hafva ett rum med kök i st. f. endast ett rum, åtminstone blir tämligen obetydlig.

Angående hyrorna måste det sägas, att dessa vid de af fabriken uthyrda bostäderna genomgående ställa sig ganska billiga. Angående de öfriga lägenheterna bör det anmärkas, att dessa samtliga äro belägna i en utkant af Söder, där hyrorna genomgående äro billigare än för motsvarande lägenheter på Norr, där arbetarne vid den mekaniska verkstaden mestadels sökt sig bostäder.

Jag går nu vidare för att genom en tabell öfver de ogiftas bostadsförhållanden ytterligare belysa den fattigare arbetarens ställning i detta hänseende.

De ogifta arbeterskornas bostadsförhållanden.

Namn

Inneboende

Rummets
kubikinnehåll

Antal i
samma
rum

Hyra
Kr.

A ....

Hyr ett rum.

3.2 x 2.7 x 2.0

1

60 pr år.

B ....

Ja.

6.5 x 6.0 x 2.5

7

1 pr veck.

C ....

Ja.

5.5 x 4.0 x 2.3

4

D:o.

D ....

Hos moder. (Rum

6.5 x 6.5 x 2.2

6

För hela bostaden. 100 pr år.

utan kök.)

E
F

G

} systrar ...

D:o. (2 rum o. kök.)
D:o D:o
D:o

4.0 x 3.2 x 1.9
D:o
D:o

4
4
4

För hela bostaden. 130 pr år.
D:o
D:o

Namn

Inneboende

Rummets
kubikinnehåll

Antal i
samma
rum

Hyra
Kr.

H
I

} systrar ...

Bor hos moder.
D:o.

6.5 x 6.5 x 2.2
—

4
—

För hela bostaden.100 pr år.

—

J ....

Ja.

5.5 x 4.0 x 2.3

4

1 pr veck.

K ....

Hyr rum och kök.

4.6 x 4.0 x 3.5

4

150 pr år.

L ....

Bor hos föräldrar.

—

6

160 pr år.

M ....

Bor hos moder.

3.5 x 3.0 x 3.0

5

150 pr år.

N ....

Ja.

4.0 x 3.0 x 2.3

2

1,25 pr veck.

O ....

Ja.

3.8 x 3.2 x 3.0

2

1 pr veck.

P ....

Ja.

4.0 x 3.0 x 3.0

3

D:o.

Q ....

Bor hos moder.
(Rum utan kök).

4.0 x 4.0 x 3.0

5

150 pr år.

R ....

Bor hos föräldrar.
(Rum och kök).

5.0 x 3,4 x 2.8

4

160 pr år.

S ....

Bor hos fader.
(Rum och kök).

4.5 x 3.0 x 3.0

6

175 pr år.

T ....

Bor hos moder.

(Rum och kök).

4.5 x 4.0 x 3.0

8

190 pr år.

U ....

Ja.

4.5 x 3.5 x 3.0

5

1 pr veck.

V ....

Bor hos föräldrar.
(Rum och kök).

4.0 x 4.0 x 3.0

7

184 pr år.

X ....

Ja. (Rum och kök.)

3.5 x 3.0 x 2.5

3

1 pr veck.,

Y ....

Ja.

3.4 x 2.7 x 2.8

3

D:o.

Z ....

Bor hos moder.
(Rum och kök).

5.0 x 4.0 x 3.0

4

?

Å ....

Ja.

4.5 x 4.0 x 2.4

3

1,25 pr veck.

Ä ....

Ja.

4.5 x 4.0 x 2.4

3

D:o.

Ö ....

Ja.

D:o

3

D:o.

a ....

Ja. (Rum och kök.)

3.4 x 2.7 x 2.8

8

1 pr veck.

b ....

Eget rum.

3.0 x 2.5 x 2.0

2

100 pr år.

c ....

Bor hos föräldrar.
(Rum och kök).

4.5 x 4.0 x 2.6

3

180 pr år.

d ....

Ja.

4.4 x 3.4 x 2.3

2

1,25 pr veck.

e ....

Ja.

3.8 x 2.9 x 2.6

2

D:o.

f ....

Hyr rum och kök.

4.5 x 4.2 x 3.0

3

200 pr år.

g ....

Ja.

4.4 x 3.4 x 2.3

2

1 pr veck.

h ....

Hyr eget rum.

4.3 x 3.4 x 2.5

2

110 pr år.

Namn

Inneboende

Rummets
kubikinnehåll

Antal i
samma
rum

Hyra
Kr.

i ....

Ja.

3.4 x 3.2 x 2.4

3

1 pr veck.

j ....

Ja.

4.5 x 4.2 x 3.0

3

1,25 pr veck.

k ....

Ja.

3.8 x 2.9 x 2.6

2

D:o.

1 ....

Eget rum.

3.4 x 3.0 x 2.8

2

160 pr år.

m...............

Ja. (Rum och kök.)

4.6 x 4.5 x 3.4

4

1,25 pr veck.

n ....

Bor hos moder.

4.4 x 2.7 x 2.9

3

115 pr år.

o ....

D:o

4.5 x 4.5 x 3.0

6

180 pr år.

p ....

Hyr eget rum

3.8 x 2.4 x 2.9

1

84 pr år.

q ....

Ja.

4.0 x 3.5 x 2.9

2

1,25 pr veck.

r ....

Ja.

5.0 x 3.0 x 2.5

4

1 pr veck.

s ....

Hyr eget rum.

3.9 x 2.7 x 2.8

3

120 pr år.

t ....

D:o.

4.8 x 3.5 x 2.8

2

D:o.

u ....

Ja.

4.5 x 4.3 x 2.9

2

1,25 pr veck.

v ....

Ja.

4.6 x 2.5 x 2.3

3

D:o.

x ....

Bor hos föräldrar
(2 rum och kök.)

4.0 x 4.0 x 2.3
3.4 x 2.6 x 2.3

10

230 pr år.

y ....

Ja.

4.6 x 2.5 x 2.3

3

1,25 pr veck.

z...............

Ja.

3.6 x 3.0 x 3.3

3

D:o.

å ....

Hyr eget rum.

4.5 x 4.0 x 2.8

4

125 pr år.

ä ....

Ja.

4.8 x 3.5 x 2.8

3

1 pr veck.

ö ....

Hyr eget rum.

4.2 x 3.5 x 2.8

2

120 pr år.

A..............

D:o.

3.0 x 2.7 x 1.9

2

80 pr år.

B ...,..........

Ja.

4.5 x 4.3 x 2.9

2

1,25 pr veck.

C ....

Ja.

4.0 x 3.0 x 3.2

2

1,25 pr veck.

D..............

Ja.

3.0 x 3.0 x 2.5

2

D:o.

E ....

Ja.

4.0 x 3.0 x 3.2

2

D:o.

F..............

Ja.

4.9 x 4.3 x 3.5

3

1 pr veck.

G...............

Ja.

3.0 x 3.0 x 2.5

2

1,25 pr veck.

H..............

Ja.

4.2 x 4.0 x 3.0

2

1 pr veck.

I ....

Ja.

4.9 x 4.3 x 3.5

3

D:o.

J ....

Bor hos föräldrar.

4.0 x 3.5 x 3.0

5

150 pr år.

K ....

Ja.

4.3 x 4.0 x 3.0

3

1,25 pr veck.

L ....

Bor hos föräldrar.

4.0 x 3.8 x 2.3

4

120 pr år.

M ....

Bor hos moder.

4.2 x 4.0 x 2.8

6

220 pr år.

N
O
P

} systrar ...

Bo hos moder.
(2 rum och kök.)

5.0 x 3.9 x 2.7

5

200 pr år.

Namn

Inneboende

Rummets
kubikinnehåll

Antal i
samma
rum

Hyra
Kr.

Q ....

Ja.

3.0 x 2.5 x 1.8

3

1 pr veck.

R ....

Bor hos moder.
(2 rum och kök.)

4.2 x 4.0 x 2.8

6

220 pr år.

S ....

D:o.

—

4

—

T ....

D:o. (Rum och kök.)

4.8 x 4.2 x 2.3

5

144 pr år.

U ....

Ja.

—

4

1 pr veck.

V ....

Bor hos moder.
(Endast rum.)

4.0 x 3.0 x 2.3

3

96 pr år.

X ....

Ja.

3.6 x 3.4 x 3.0

4

1 pr veck.

Y ....

Bor hos moder.
(Rum och kök.)

4.0 x 3.3 x 2.3

4

100 pr år.

Z ....

Ja.

3.6 x 3.4 x 3.0

4

1 pr veck.

Å ....

Ja.

3.6 x 3.4 x 3.0

4

D:o.

Ä ....

Hyr eget rum m. kök.

3.5 x 3.0 x 2.6

2

150 pr år.

Bostadsförhållanden för ogifta arbetare.

Namn

Inneboende

Antal i
samma
rum

Hyra
Kr.

A ....

Bor hos moder. (Rum o. del i kök.)

4

120 pr år.

B ....

Bor hos moder. (2 rum och kök.)

3

130 pr år.

C ....

Bor hos föräldrar. (Rum och kök.)

7

190 pr år.

D ....

Bor hos föräldrar. (2 rum och kök.)

7

D:o.

E ....

Bor hos moder. (Rum o. del i kök.)

4

125 pr år.

F ....

Ja. (Rum och del i kök.)

4

1 pr veck.

G ....

Bor hos föräldrar. (Rum och kök.)

6

128 pr år.

H ....

Bor hos moder (Rum utan kök.)

2

75 pr år.

I ....

Bor hos föräldrar. (Rum och kök.)

9

150 pr år.

J ....

Bor hos föräldrar. (Rum o. del i kök.)

3

75 pr år.

K ....

Bor hos moder. (Rum utan kök.)

2

100 pr år.

L ....

Bor hos föräldrar. (2 rum o. kök.)

4

120 pr år.

M ....

Bor hos moder. (Rum o. del i kök.)

4

100 pr år.

N ....

Bor hos föräldrar. (2 rum o. kök.)

7

150 pr år.

O ....

Bor hos moder. (Rum och kök.)

4

180 pr år.

Bostadsförhållanden bland minderåriga. (Under 18 år.)

Namn

Inneboende

Antal i
samma
rum

Hyra
Kr.

P ....

Ja. (1 rum.)

6

—

Q ....

Bor hos föräldrar. (Rum och kök.)

4

100 pr år.

R ....

Ja. (Rum och kök.)

3

1,25 pr veck.

S ....

Bor hos moder. (Rum och kök.)

8

150 pr år.

T ....

Bor hos moder. (Rum o. del i kök.)

5

D:o.

U ....

Bor hos föräldrar. (Rum o. del i kök.)

3

Hyresfritt.

V ....

D:o. D:o.

3

144 pr år.

X ....

Bor hos föräldrar. (Rum och kök.)

9

150 pr år.

Y ....

Bor hos moder. (2 rum och kök.)

5

200 pr år.

Z ....

Bor hos moder. (Rum och kök.)

4

180 pr år.

Å ....

Bor hos föräldrar. (Rum och kök.)

4

140 pr år.

Ä ....

Bor hos moder. (Rum.)

5

132 pr år.

Ö ....

Bor hos moder. (Rum o. del i kök.)

3

—

a ....

Bor hos föräldrar. (Rum och kök.)

5

200 pr år.

b ....

D:o D:o.

4

150 pr år.

c ....

Ja. (Rum.)

3

—

d ....

Bor hos föräldrar. (Rum och kök.)

8

—

e ....

D:o D:o.

9

160 pr år.

f ....

D:o D:o.

3

96 pr år.

g ....

D:o D:o.

8

—

h ....

Bor hos moder. (Rum och kök.)

4

150 pr år.

i ....

Bor hos föräldrar. (Rum.)

4

120 pr år.

j ....

Bor hos föräldrar. (Rum och kök.)

7

175 pr år.

k ....

Bor hos moder. (Rum.)

7

120 pr år.

1 ....

Bor hos föräldrar. (Rum och kök.)

7

160 pr år.

m ....

Bor hos moder. (Rum.)

3

104 pr år.

n ....

D:o D:o.

6

120 pr år.

o ....

Bor hos föräldrar. (Rum och kök.)

9

200 pr år.

p ....

D:o D:o.

9

D:o.

q ....

Bor hos moder. (Rum.)

6

108 pr år.

r ....

Ja. (Rum och kök.)

9

—

s ....

Bor hos föräldrar. (Rum och kök.)

6

160 pr år.

t ....

Bor hos föräldrar. (Rum.)

5

—

u ....

Bor hos föräldrar. (Rum och kök.)

8

160 pr år.

Namn

Inneboende

Antal i
samma
rum

Hyra
Kr.

v ....

Bor hos föräldrar. (2 rum och kök.)

7

200 pr år.

x ....

Bor hos moder. (Rum och kök.)

3

150 pr år.

y ....

Bor hos föräldrar. (Rum och kök.)

4

160 pr år.

z ....

D:o D:o.

9

170 pr år.

å ....

Bor hos moder. (Rum o. del i kök.)

9

100 pr år.

ä ....

Bor hos föräldrar. (Rum och kök.)

4

115 pr år.

ö ....

Bor hos moder. (Rum.)

2

108 pr år.

A ....

Bor hos föräldrar. (Rum och kök.)

5

150 pr år.

B ....

Bor hos föräldrar. (2 rum och kök.)

9

Hyresfritt.

C ....

Bor hos fader. (Rum.)

2

—

D ....

Bor hos föräldrar. (Rum och kök.)

8

180 pr år.

E ....

Bor hos moder. (Rum.)

5

72 pr år.

F ....

Bor hos föräldrar. (Rum och kök.)

5

165 pr år.

G ....

D:o D:o.

8

160 pr år.

H ....

D:o D:o.

7

D:o.

I ....

Bor hos moder. (2 rum och kök.)

5

140 pr år.

J ....

Bor hos föräldrar. (Rum och kök.)

4

120 pr år.

K ....

D:o D:o.

6

140 pr år.

L ....

D:o D:o.

6

—

M ....

Bor hos föräldrar. (Rum.)

3

100 pr år.

N ....

Bor hos moder. (Rum och kök.)

5

150 pr år.

Dessa tre tabeller berätta i all sin enkelhet om ganska egendomliga förhållanden. Den fabrik, hvarom här är fråga, sysselsätter en vida större procent arbeterskor än arbetare, och ett nästan oproportionerligt stort antal minderåriga, från och med 17 ända ned till 12 års ålder.

Bland de sist nämnda upptager förteckningen endast 55. under det att fabriken i själfva verket sysselsätter långt flere. Af dessa bo de allra flesta hos sina föräldrar, och det bör anmärkas, att dessa föräldrar i regeln visst ej hafva anställning vid samma fabrik som barnen. I några få fall finner man äfven dessa minderåriga uppträda som inneboende hos andra. Hyrorna visa ungefär samma differenser,som förut iakttagits, och det är naturligt, att dessa endast upplysningsvis äro meddelade, då de ej tjäna till annat än att ytterligare bestyrka de pris, som i Stockholm sättas på de smärre lägenheterna. Att vinna upplysning om, hvad dessa minderåriga själfva »betala i hyra», är naturligtvis omöjligt, då de vanligen lämna sin förtjänst helt eller mestadels till familjens gemensamma kassa.

Hvad som emellertid förtjänar uppmärksammas, torde vara uppgifterna om, huru många som dela samma bostad. I ej mindre än 6 fall förekommer siffran 9, såsom betecknande antalet samboende i en dylik lägenhet. Ända till 7 finner man boende i ett rum utan kök. Och endast trenne gånger finner man att antalet af dem, hvilka tillsammans upptaga 1 rum och kök, ställer sig så lågt som till 3.

Häraf kan man nämligen draga vissa slutsatser angående huru det i Stockholm är ställdt med de fattigas och de s. k. fria arbetarnes bostadsförhållanden. Vid fabrikerna, äfven sådana, där lönerna stå lågt, har arbetaren nämligen alltid en regelbunden inkomst, och följden häraf är, att hans bostad sällan företer samma afskräckande förhållanden, som när man kommer till de fattiga, de arbetslösa eller det slags arbetare, hvilka lefva på tillfälliga eller oregelbundna inkomster. Att dessa siffror peka utanför de förhållanden, hvilka äro rådande inom själfva fabriken, visar, att det i Stockholm existerar vida värre förhållanden än bland fabriksarbetarne. Det ligger också i öppen dag, att just bland de familjer, som äro i största betryck, rekryteras skaran af minderåriga, hvilka arbeta i fabrikernas tjänst för en lön, som ofta är så liten, att den ännu tydligare påvisar familjens knappa lefnadsvillkor.

Antalet ogifta fullväxta arbetare är vid denna fabrik ringa. Den korta tabellen öfver dessas bostadsförhållanden häntyder på likartade omständigheter med de nyss omnämnda. Äfven här finnas fall af 7 och 9 personer, hvilka dela samma bostad på rum och kök. Och när antalettvänne gånger går ned till två, gäller detta lägenheter, hvilka endast bestå af ett enda rum. För öfrigt gälla angående svårigheten att skaffa uppgifter här samma anmärkningar, hvilka förut gjorts beträffande de ogifta arbetarne vid den mekaniska verkstaden.

Genom ett välvilligt tillmötesgående från en förman vid fabriken, har det däremot lyckats mig att angående de ogifta fullväxta arbeterskorna, hvilka utgöra pluraliteten (när man frånräknar de minderåriga), anskaffa tämligen fullständiga upplysningar. Denna tabell företer också åtskilliga egendomligheter.

Bland de 83 arbeterskor, hvilka tabellen upptager, förekomma nämligen ej mindre än 13, hvilka hyra eget rum eller rum med kök, samtidigt med att icke ett enda dylikt fall kan uppvisas bland de ogifta arbetarne. Af dessa hafva tvänne uppnått det relativa välstånd, som ligger i att ej behöfva dela sitt rum med någon. Af de öfriga 11 är det 2, hvilka dela rum med 3 andra, 1 som delar med 2 och de öfriga dela lägenheten med 1 hyresgäst.

När man längre fram betraktar löneförmånerna, skall man finna, att dessa utesluta hvarje tanke på öfverflöd eller ens välstånd. Den misstanke, hvilken härvidlag tränger sig på iakttagaren, är då, att i vissa fall vederbörande haft att tillgå förvärfskällor, hvilka icke hafva med arbetsförtjänsten att skaffa. Enligt de upplysningar jag i detta fall kunnat förskaffa mig, lär dock en sådan misstanke vara alldeles ogrundad. Och betraktar man hyressumman för dessa rum, skall man finna, att förhållandet ej är så oförklarligt, som det vid första påseendet kan tyckas. Den högsta hyressumma, som af en ensam kvinna betalas, är 84 kr. pr år. Detta gör emellertid icke mera än omkring 1 kr. 61 öre i veckan. Utgiftsstegringen från 1,25 pr vecka, hvilket är ett ofta betaladt pris af de inneboende, är alltså endast 36 öre pr vecka. Tager man å andra sidan ett förhållande, då tvänne kvinnor dela rum och tillsammans betala 110 kr. prår, så blir detta för hvar och en ej dyrare än cirka 1,06 pr vecka.

När man finner, att ogifta arbetare i detta fall ej hunnit lika långt som arbeterskorna, bör man visserligen ej glömma, att ett eget rum för tvänne arbetare ej är af samma värde som för två arbeterskor, emedan männen ej hafva samma förmåga att på egen hand förvandla ett rum till ett hem som kvinnorna. Men det är dock mycket sannolikt, att detta förhållande visar hän på en omständighet, hvilken mer än en gång förr blifvit iakttagen, nämligen kvinnans högre utvecklade sinne för ordning och sparsamhet. Det faller nämligen genast i ögonen, att äfven om 4 fullvuxna dela samma rum, blir detta dock för vederbörande behagligare, än om de hyra in sig i en familj, där barnskriket om nätterna ofta får läggas som ett plus till obehaget att vara trångbodd. Delas rummet endast af 2, är naturligtvis fördelen så mycket större. Men svårigheten för dessa kvinnor, hvilkas lön är så knapp, att komma i besittning af en bostad, hvilken de kunna kalla sin egen, ligger ej däri, att t. ex. 55 kr. om året skola betalas. Ty denna summa måste ju i de flesta fall erläggas äfven af de inneboende. Svårigheten ligger däri, att första gången, just när ett dylikt rum skall tillträdas, lyckas spara ihop det lilla förskottskapitalet — här endast kr. 4,58 — som fordras för erläggandet af den första månadens hyra. Att detta med de löner, hvilka betalas vid denna fabrik, är ett verkligt konststycke af ekonomisk beräkning och förtänksamhet, torde ej kräfva någon vidare bevisning. Men äfven om detta önskningsmål är uppnådt, kräfves det, att vederbörande skall träffa på en kamrat, som är villig att dela rummet, och som vid samma tid lyckats komma till samma resultat. När man då besinnar, att dessutom alltid den, hvilken hyr i eget namn, löper risken, att kamraten — eller kamraterna — efter någon tid icke vill stanna kvar, utan att en ny hyresgäst måste anskaffas, ligger det i öppen dag, att de fall, dåogifta arbetare eller arbeterskor hyra egna rum, måste blifva sällsynta. Men dessa förhållanden peka på en vidare erfarenhet, hvilken här nära nog torde hafva karaktären af lag: *att nämligen det ekonomiska tillskott, som fordras för att komma ur ett dåligt läge i ett relativt bättre, ofta visar sig vara försvinnande litet, men att svårigheten att vinna just detta lilla proportionsvis är så mycket större*. Att några få kvinnor i detta fall lyckats, är mycket anmärkningsvärdt. Ty man får besinna, att det ej sällan blir ett slags svältprof, som måste genomgås, för att hinna ett mål, sådant som det nu omtalade.

Denna tabell visar i öfrigt ungefär samma slags bostadsförhållanden, som förut blifvit anmärkta. Men det vill dock synas, som om äfven här kvinnans större kraf på yttre ordning och renlighet gjorde sig gällande. Visserligen förekommer det ett fall, då 10 personer dela samma bostad. Men detta är dock 2 rum och kök, hvilket ju alltid gör en skillnad. Fallen då 5 à 6 personer bebo samma lägenhet — här är sällan frågan om annat än högst ett rum och kök — äro relativt sällsynta. 3 à 4 i samma lägenhet äro visserligen något ganska vanligt, men de fall, då endast 2 personer dela ett rum, äro så talrika, att det, jämfördt med förhållandet hos de gifta familjerna eller ungkarlarne, måste förefalla anmärkningsvärdt. Då lönerna som sagdt genomgående äro små, kan detta ej gärna

förklaras på annat sätt än genom kvinnans större tålamod i att söka sig en åtminstone dräglig bostad samt en naturlig smak för ordning, hvilken först förslöas efter åratals släp, slit, umbäranden och — upprepade barnsängar.En orsak till arbeterskornas sträfvan efter eget rum torde dessutom vara att söka i deras önskan att kunna mottaga en fästman utan alla anmärkningar.

Dessa bostäder stå äfven i den skarpaste motsats till de bostäder, hvilka hafva blifvit skildrade på tal om arbetarne vid den mekaniska verkstaden. Om så välförtjänsterna som bristerna hos de bostäder, hvilka direkt uthyras af fabriksbolaget och underhållas af detta, har ofvan blifvit taladt. Men äfven de lägenheter, hvilka af arbetare hyras i den närliggande stadsdelen stå i regeln långt under de bostäder, hvilka bebos af den mekaniska verkstadens arbetare. Och det måste från början sägas, att det icke är lätt att exakt angifva, hvari skillnaden egentligen ligger. Man kan uppvisa, att rummens höjd genomgående är lägre, att kökens storlek ofta är af minimal beskaffenhet, att det kubikinnehåll luft, som därigenom lämnas de särskilda familjerna m. m. blir betydligt reduceradt. Och ändå har man ej angifvit skillnaden fullständigt.

Ty olikheten visar sig i själfva verket i en sådan massa småsaker, att man ej har lätt att precisera den. Först och främst kan man i de sämre arbetarbostäderna lägga märke till en förskämd luft, hvilken icke enbart synes komma af att lägenheten är öfverbefolkad eller ofullständigt vädras. Den finnes nämligen i trappor och korridorer, i kallrum — kort sagdt öfver allt, äfven där ingen människa bor. Vid en af de sämst hållna byggnaderna har jag en varm sommardag lagt märke till, att till och med när jag for förbi i en droska och alltså knappast ½ minut vistades i byggnadens omedelbara närhet, slog det från hela denna kasern af fattiga emot mig en obestämbar lukt, hvars vidrighet var ohygglig. Den kom med atmosferen af brist och elände, från en hel barack af människor, hvarmed fattigdomen fyllt hela detta hus från stenläggningen och ända upp till takåsen.

Denna lukt återfinner man öfver allt, där nöden hopat människorna tillsammans. Men jag kommer vid besök i dessa boningar alltid till att tänka på en sak, hvilken äfven här ofvan blifvit vidrörd: det kan ej bero endast på bristande vård och renlighet hos de fattiga hyresgästerna, att deras bostäder hafva den atmosfer af osundhet, som ofta är fallet. Mången gång har det händt mig att träda in i verkliga armodets boningar, där det varit nyskuradt ochvädradt, eld har brunnit i spiseln, och midt i den prägel af verklig fattigdom, hvarom allt — från husgerådet och möblerna till människornas egna anleten — burit vittne, har man tydligen skönjt den sträfvan att hålla allting vid makt — *malgré tout* — som i den fattiges hem verkar vida mera rörande än sentimentala tårar och veklagan. Men ändå har denna obestämda atmosfer varit märkbar med sin blandning af fukt, kyla och dålig luft.

Åter och åter kommer man tillbaka till den anmärkningen, att de byggnader, hvilka äro afsedda för de fattiga — för arbetaren — ofta icke byggas efter samma samvetsgranna metod, som när — jag vill icke säga millionpalatsen, men — medelklassens solida hus uppföras med 4, 5, 8 eller 10 rum i hvarje våning. Man vet ju med bestämdhet, att icke sällan hus uppbyggas, hvilka uppifrån och ner fyllas med arbetare i lägenheter på högst 2 rum och kök. Knappt är huset färdigt, förrän dessa flytta in, och under någon tid bo de fattiga familjerna kvar. Men det dröjer ej många år, förrän arbetarfamiljerna uppsägas, och ett renoveringsarbete börjar, ett arbete, hvilket ofta är ganska genomgripande. Under tiden har nämligen staden, tack vare hufvudstadens snabba utveckling och det omskrutna ekonomiska framåtskridandet, börjat på att utvidgas just åt det håll, där det forna arbetarkvarteret var beläget. Detta gör, att äfven andra än arbetare nu mera kunna tänkas vilja bo där. På grund häraf förvandlas den forna arbetarbostaden till ett hus, motsvarande nutidens fordringar. De små våningarna slås ihop till större, trappuppgångar, tak, kakelugnar, façad — allt förskönas och förnyas. Och så kommer ännu en liten detalj. Golfven brytas upp för att förses med ny fyllning, och när tapeterna ombytas, och husets yttre renoveras, tillser man samtidigt, att äfven ytterväggarna blifva bättre ombonade, än hvad förut varit fallet. Detta lär nu också låta sig göra med större fördel. Ty under det gångna året har ju huset satt sig.Men hvad har då arbetaren gjort? Jo, han och hans familj, hans hustru och barn, hafva samtidigt fått hålla till godo med att torka ut fukten åt de rika eller mera bemedlade.

I sanning! Vill man få en allsidig och praktisk kännedom om bostadsförhållandena bland Stockholms arbetare, bör man ej underlåta att taga kännedom äfven om dessa och dylika fakta, hvarom åtminstone ingen arbetare, af

hvad fraktion han vara må, är okunnig. Det är naturligt, att man visst ej kan påstå, att dylika förhållanden existera vid hvarje hus, som hyres ut åt arbetare. Men att förhållandet ej är något enstaka fall, utan tvärtom något ganska vanligt, därom är det lätt att för hvar och en skaffa sig kunskap. Här vore verkligen ett fält, där människovännen skulle hafva mycket att uträtta. Men denne människovän måste dessutom vara fackman för att i hvarje enskildt fall kunna bedöma situationen. Och icke ens för en fackman torde detta vara så alldeles lätt, förrän — han fått rifva upp golfven och borra sig in i väggarna. Det är först när en nybyggnad af ofvan beskrifna slag verkligen sker, som faktum kommer i dagen.

Vill man förstå svårigheterna vid arbetarnes bostadsförhållanden, får man visserligen söka dem i otillräckliga löner — och härom skall vidare ordas längre fram — men man får häller ej förbise den skuld i rådande missförhållanden, hvilken ligger hos dem, som till oskäliga pris uthyra dåliga bostäder.

Det torde ej vara för mycket sagdt, om man påstår, att här drifves ett icke obetydligt ocker med fattigdomen, ett ocker, hvilket bör kunna stäfjas — utan att näringsfriheten förfördelas — lika väl som vissa former af pantlåneri. Båda dessa former af vinning hafva dessutom den egenskapen gemensam, att deras idkare anföra risken som skäl för de höga — premierna.Och hvarför är bostadsfrågan så omfattande och så ofta diskuterad? För fackmannen lönar det knappt mödan att upprepa det. För öfriga läsare torde det åter ej nog ofta kunna upprepas.

Bostaden är hemmets yttre, praktiska grundval. Utan en sund och renlig bostad, där trefnaden ej förstöres genom påtvingade hyresgäster, och där hälsan ej tager skada genom kyla eller fukt, är icke något hemlif tänkbart. Ur sedlig synpunkt, ej mindre än ur sanitär, är det en af vårt arbetarlifs kräftskador, att inneboendesystemet spelar den roll, som det gör, inom den arbetande klassens hemlif. Detta alstrar en råhet i sederna och en förvildning i tänkesätten, som ingen statistik kan komma på spåren, men hvarom sedeskildraren — med risk att förlora sitt goda namn och rykte — ensam kan gifva en aning. Det förstör kvinnornas heder och männens ansvarighetskänsla, ja, det torde ej vara alldeles utan skuld i den lastens brådmogenhet hos barn vid 12 år — och stundom därunder — hvarom fattigläkare, prester och alla, som haft med fattigvården att göra, kunna berätta — ja, som man ej sällan kan iakttaga på gatorna. Det förtager slutligen från bostaden den sista rästen af den känsla, som ligger i ordet hem, och förvandlar den till en plats, där män och kvinnor djuriskt insomna om hvarandra, utan att någon morgondag kan gifva förhoppningen om ett bättre.

Och äfven om detta system kunde aflägsnas eller tänkas borta, så blir det dock ett — om också mindre — missförhållande, när efter hvarandra sju barn eller flera aflas och födas i samma rum, under det att gossarne stundom hinna växa till män och flickorna till kvinnor, utan att hafva vunnit mera i lifvet, än att slungas in i en fabrik liksom föräldrarna och sedan få bidraga att hålla vid lif denna lilla bikupa af människor, hvilka icke ens åtnjuta fördelen af frisk luft och en ensam bädd.

»Gif oss bättre arbetarbostäder», yttrade en gång enfilantrop, »och Stockholm skall inom tjugo år hafva en bättre arbetarbefolkning.»

Omdömet, som i öfrigt var grundadt på en vidsträckt erfarenhet, var tvifvelsutan i sin allmänhet sannt. Men frågan är blott den: hvarifrån skola de bättre arbetarbostäderna tagas?

*

KAP. II.

Lefnadsvilkoren.

Fattar man detta ord i dess vidsträcktaste betydelse, är det påtagligt, att bostadsförhållandena ytterst betingas af lefnadsvilkoren, på samma gång som de återverka på dessa. En alltför knapp inkomst medför dåliga bostadsförhållanden, och dåliga bostadsförhållanden inverka i sin ordning skadligt äfven på förvärfsförmågan. Sambandet mellan dessa båda faktorer i arbetarens lif är lätt i ögonen fallande.

Skall man söka gifva en föreställning om arbetares lefnadsvilkor, blir detta detsamma som att söka framlägga de faktorer, hvilka tillsammans bestämma deras ekomiska läge. De väsentligaste af dessa äro arbetslönen, hustruns möjliga arbetsförtjänst, barnens antal, bidrag till föräldrars eller andra slägtingars uppehälle, makarnes ålder, huru länge mannen varit anställd vid det etablissement, han tillhör, samt den hyra, som erlägges, en uppgift, hvilken för åskådlighetens skull här kommer att upprepas, samt de mått och steg, hvilka arbetaren varit i tillfälle taga för att skydda sig mot olycksfall, sjukdom eller möjligen äfven ålderdomens oundvikliga arbetslöshet.

Då vi förut haft tillfälle att jämföra de båda omtalade etablissementens olikheter i fråga om bostadsförhållanden, skola vi i det följande blifva i tillfälle att konstateraalldeles motsvarande olikheter i fråga om lefnadsvilkoren. Vi skola finna burgna, välställda arbetare, hvilkas inkomster öfverträffa mångas, som till tyngden af ekonomiska svårigheter få lägga svårigheten att i sin samhällsställning iakttaga den sparsamhet i klädedrägt, bostad m. m., som blifvit en vana för arbetaren. Vi skola å andra sidan finna förhållanden, där endast det knappaste lifsuppehälle under ständigt slitande arbete blifvit en frukt af lifslånga sträfvanden. Och vi skola slutligen se den rena bristen inträda som en följd af små inkomster i förening med genom öfveransträngning ådragen ohälsa.

Till en början hänvisa vi till nedanstående tabell.

Tablå öfver lefnadsvilkoren hos arbetare vid en mekanisk verkstad.

Namn

Lön pr
vecka

Hu-
struns
förtj.

Barn-
antal

Bidrag
till andra

Makarnes
ålder

Arbetsår

Hyra

Försäkringar

A.

0

1

Till man-

nens mor

43—43

11

300

{

Brandförsäkradt.
1 sjukkassa.

B.

1200 kr.pr år

0

0

Hjälpa
släktingar

36—36½

12

155

{

Brandförsäkradt.
3 sjukkassor.

C.

17 kr. Upp-
når med öfver-
arbete cirka
1200 kr. pr år

0

0

0

28—28½

8

240

{

Brandförsäkradt.
2 sjukkassor.

D.

18 kr.

0

0

Hjälpa 2
gamla

28—29

3

240

Båda i 2 sjukkassor.

E.

20 kr.

Linnes.
10 kr.
i mån.

2

0

41—38

8

400

3 sjukkassor.

F.

18 kr.

0

3

0

—

10

280

{

Brandförsäkradt.
2 sjukkassor.

G.

Hög lön. Ej
uppgifven

0

3

0

—

8

320Inackordering 30 kr. i månaden.

1 sjukkassa.

H.

17 kr.

0

0

Underh.
mannens
moder

—

2608 kr. i månaden.

{

Brandförsäkradt.
1 sjukkassa.

Namn

Lön pr
vecka

Hu-
struns
förtj.

Barn-
antal

Bidrag
till andra

Makarnes
ålder

Arbetsår

Hyra

Försäkringar

I.

18 kr.

0

1

0

—

2

160

1 sjukkassa.

J.

20 à 30 kr.

Sjuklig

3

0

—

3

275Med värmeledning.

{

Brandförsäkradt.
2 sjukkassor.

K.

17 kr.

Syr.
10 kr. i
veckan

1

0

—

—

120

1 sjukkassa.

L.

20 à 30 kr.

0

1

0

—

11

265

{

Brandförsäkradt.
3 sjukkassor.

M.

20 kr.

0

1

0

—

4

300Ett rum uthyrdt. 18 kr. i månaden.

1 sjukkassa.

N.

1200 kr. pr år

0

0

0

—

5

200

D:o.

O.

18 à 30 kr.

3 kr. i
veckan
(Handsk-
tvätt)

0

0

26—26

2

2259 kr i månaden.

D:o.

P.

18 à 30 kr.

0

2

Till hu–
struns
mor

34—36

7

250

2 sjukkassor.

Q.

25 kr.

0

1

Till man–
nens för–
äldrar

29—27

10

2757 kr. i månaden.

D:o.

R.

20 kr.

0

1

0

29—30

7

200

D:o.

S.

25 kr.

10 kr. i
veckan

2

1 kr. i
veck. till
man:smor

29—26

10

3007 kr. i månaden.

{

Brandförsäkradt.
2 sjukkassor.

T.

18 à 20 kr.

0

1

Till man-
nens far

45—46

3

210

{

Brandförsäkradt.
1 sjukkassa.

U.

24 kr.

0

2

0

34—29

3

200

{

Brandförsäkradt.
2 sjukkassor.

V.

25 kr.

0

1

0

31—37

5

250

{

Brandförsäkradt.
2 sjukkassor.

X.

17 kr.+ackord

18 kr. i
veckan

0

0

25—32

2½

750Med brödbod.

{

Brandförsäkradt.
2 sjukkassor.

Y.

17 à 20 kr.

3 kr. i
veckan

0

0

24—25

8

220

{

Brandförsäkradt.
1 sjukkassa.

Namn

Lön pr
vecka

Hu-
struns
förtj.

Barn-
antal

Bidrag
till andra

Makarnes
ålder

Arbetsår

Hyra

Försäkringar

Z.

30 kr.

0

2

Få ett och
annat af
mannens
slägting.

31—23

9

240

{

Brandförsäkradt.
3 sjukkassor.

(Hustrun i en.)

Å.

32 à 36 kr.

0

3

Hjälpa en
slägting.

37—32

11

30012 kr. i månaden.

{

Brandförsäkradt.
2 sjukkassor.

Ä.

20 à 50 kr.

100 kr.
om året
sjuklig

2

Mannens
föräldrar

46—48

8

3258 kr. i månaden.

{

Brandförsäkradt.
2 sjukkassor.

Ö.

20 à 25 kr.

50 à 70
kr. i
mån.

1

0

33—33

14

40015 kr. i månaden.

{

Brandförsäkradt.
2 sjukkassor.

a.

25 à 30 kr.

En son
10 kr. i
veckan

7

0

43—49

13

325

{

Brandförsäkradt.
3 sjukkassor.

b.

19 kr.

En gos-
se 6 kr.
i veck.

3

0

44—53

2

175

{

Brandförsäkradt.
1 sjukkassa.

c.

17 à 20 kr.

0 Varit
sjuk 1
år

4

0

24—28

6

180

1 sjukkassa.

d.

25 à 30 kr.

0

1

Obetyd-
ligt

28—25

3

200

D:o.

e.

30 kr.

0

0

Något till
mannens
föräldrar

—

10

35010 kr. i månaden.

{

Brandförsäkradt.
2 sjukkassor.

f.

22 kr.

0

1

0

28—27

2

200

{

Brandförsäkradt.
Fackf. 2 sjukk.

g.

70 kr. pr mån.

0

4

0

—

1½

350150 kr. om året.

{

Brandförsäkradt.
2 sjukkassor.
(Hustrun i en.)

h.

1000 kr. pr år

0

2

0

30—29

2

170

{

Brandförsäkradt.
2 sjukkassor.

i.

18 à 25 kr.

5 kr. i
veckan
(osä-

kert)

3

Obetyd-
ligt

31—29

2

200

{

Brandförsäkradt.
Fackf. 1 sjukk.

Namn

Lön pr
vecka

Hu-
struns
förtj.

Barn-
antal

Bidrag
till andra

Makarnes
ålder

Arbetsår

Hyra

Försäkringar

j.

20 kr.

0

2

0

30—28

3

2005 kr. i månaden.

Fackf. 2 sjukk.

k.

20 kr.

0 (sjuk-
lig)

0

0

—

3

190

{

Brandförsäkradt.
Fackf. 2 sjukk.

l.

12 kr.

D:o

1

0

28—27

Nyss
ant.

130

1 sjukkassa.

m.

20 kr.

3 à 5 kr.
i veck.

1

Hustruns
mor un-
derhålles

23—25

3

325120 kr. pr år.

D:o.

n.

15 à 24 kr.

2 à 3 kr.
Sjuklig

0

0

28—18

3½

150

D:o.

Det bör ligga i alldeles öppen dag, att dessa tabeller efter de förhållanden, som nu råda, visa på ett relativt allmänt välstånd. Lönerna gå upp i enstaka fall till 50 kronor per vecka. I högst få fall sjunker lönen under 18 kr. pr vecka. Oftast står den på 20 à 25 kr., d. v. s. en årsinkomst af 1000 à 1200 kr. Samtliga dessa uppgifter äro hämtade bland arbetarne själfva, och det blir ju alltid en möjlighet, att dessa snarare uppgifva för litet än för högt.

Som synes variera lönerna ej obetydligt, och detta beror på, att en stor del af arbetarne vid verkstaden växelvis arbeta för timpenning och på ackord. Detta sista anses allmänt som en stor fördel och bidrager ständigt att öka timpenningen. Egentligt öfverarbete är mera sällsynt. Däremot förekommer en annan arbetsmetod, som förefaller ganska egendomlig för den utanför stående, om man än måste inse, att den ur praktisk synpunkt törhända är oundviklig. Vid vissa arbeten lämnas nämligen ackord åt en förman, som skall utföra arbetet tillsammans med andra. Denne förman ansvarar då för arbetet och aflönar sina biträden af sitt ackord. Dessa utfå visserligen äfven underdetta förhållande sin aflöning direkt från kontoret, emedan eljest frestelsen för förmannen att behålla alltför stor anpart för sin egen räkning åtminstone kunde antagas ligga nära till hands. Men den egentliga vinsten af detta slags ackord tillfaller dock en enda, och det är förklarligt, om mängden af arbetare med oblida ögon

betraktar en dylik arbets- och aflöningsmetod.

I fråga om makarnes inbördes ålder är det anmärkningsvärdt, huru ofta hustrun är äldre eller åtminstone jämnårig med mannen. Detta förhållande, hvilket som bekant är lika allmänt inom allmogeklassen på landsbygden, torde endast kunna förklaras ur de praktiska synpunkter, som inom dessa klasser nödvändigtvis måste spela en öfvervägande rol vid ingåendet af äktenskap. Mannen föredrager af naturliga skäl en mogen kvinna, som eger förmåga att i hemmet understödja hans ekonomiska sträfvanden, framför en ung, oerfaren flicka, hvars friska fägring ej kan vara enbart bestämmande vid hans val af maka.

De fall, då äfven de bättre arbetarne måste öka sina utgifter genom att bidraga till äldre slägtingars underhåll, äro, som synes af tabellen, relativt få, och de uppgifter jag lyckats få om dessa förhållanden äro i allmänhet ytterst sväfvande. Att beloppen, hvilka på detta sätt beröfvas familjen, i regeln äro mycket obetydliga, torde vara säkert, och när t. ex. en gammal mor underhålles, sker detta ofta på så sätt, att hon mot mat och husrum biträder med de flesta inom hus förefallande göromål. Jag tror dock, att man skulle döma förhastadt, ifall man skulle skrifva detta förhållande på någon särskild hjärtlöshet, hvilken skulle utmärka arbetarklassen framför andra. Först och främst bör man besinna, att äfven för en välbergad arbetare är en utgift af t. ex. ett par eller endast en krona i veckan ganska känbar. Ty ju mindre man har, desto mindre kan man umbära. Och för det andra fins det hos de gamla af denna klass en bestämd ärelystnad att ej ligga de unga till last.Jag vill till och med påstå, att det endast är hos moraliskt förkomna individer, som denna känsla är alldeles utplånad. De gamla hafva nämligen under ett långt lif fått sträfva hårdt för att hålla lifvet vid makt, göra alla rätt och dock hafva mat för dagen, kläder på kroppen och någorlunda ordentliga husrum. Längre hafva de icke med allt sitt arbete kommit, och när barnen en gång växt upp, hafva föräldrarne känt det som en naturlig lättnad att slippa underhålla dem vidare. Nu veta dessa gamla af egen dyrköpt erfarenhet mycket väl, att det ej är så lätt — ens med 25 kr. i veckan — att få allt att räcka till. Och den stränga lärdom, deras eget lif i detta hänseende gifvit dem, sitter så djupt, att de så att säga knappast sätta i fråga, att barnen för deras skull skola underkasta sig försakelse. Detta torde i alla händelser vara regel, och där uppoffringar dock förekomma, blir detta endast så mycket mera berömvärdt. Slutligen bör man ej glömma, att åldringar ofta i en eller annan form åtnjuta understöd af kommunen — sådant detta understöd nu en gång är.

Att hustrun i regeln icke genom direkt arbetsförtjänst bidrager till familjens uppehälle, framgår af denna tablå, och när detta sker, är det genom arbete, hvilket ej tvingar henne att lämna hemmet vind för våg. I huru hög grad detta bidrager till att göra hela den ekonomiska ställningen inom familjen fast och betryggad, kan ej nog betonas. I en arbetarfamilj är hustrun sin egen piga, och om mannen skaffar inkomsterna, är det på henne det beror, om dessa inkomster skola räcka. I de fall, där tabellen upptager uppgift om hustruns sjuklighet, var intrycket af själfva hemmet, jämfördt med andra under samma *standard of life,* särdeles påfallande. Med siffror kan ej en sådan skilnad preciseras. Den visar sig i rummens allmänna vanvårdnad, brist på renlighet och ans, i barnens drägter och otvättade ansigten — med ett ord i alla de detaljer, där hustruns dagliga arbete eljest måste underhjälpa mannens ekonomiska ansträngningaroch utföra de otaliga arbeten, hvilka i annat fall måste förtros åt andra — eller också försummas.

Något direkt förhållande mellan den tid, en arbetare varit anställd vid samma etablissement (= tabellens »arbetsår»), och den lön, han uppbär, kan icke påvisas. Däremot får man ett särdeles solidt intryck af dessa arbetares förmåga att betrygga sin existens, när man ser, att de flesta äro deltagare i 2 sjukkassor (hvaraf en är obligatorisk vid fabriken), samt att arbetarne i regeln brandförsäkrat sin egendom. Endast vakenheten att göra detta är ett godt tecken i denna klass, där bristen ofta eljest föder liknöjdhet. Däremot förekomma icke lif- och olycksfallförsäkringar, hvaraf det första torde bero på, att det faller sig dyrt, det senare åter måste betecknas som en försummelse. Att högst få äro medlemmar i fackförening lär bero på en bekant önskan i detta fall hos arbetsgifvaren.

Slutligen bör man uppmärksamma en faktor, hvilken i familjernas ekonomi spelar den allra största rol, nämligen att den siffra, som betecknar barnens antal i de respektiva familjerna, genomgående är låg. I ett enda undantagsfall finner man en familj, som har 7 barn. Endast i 2 fall finnas 4, och i regeln variera barnens antal

mellan 3, 2, 1 eller inga. Att detta förhållande är öfvervägande just vid en ekonomiskt relativt välställd arbetarstock är ganska anmärkningsvärdt, i synnerhet som vi efteråt skola finna, att förhållandet bland de vida sämre ställda bomullsspinnarne är ett alldeles motsatt. De belopp, som vid denna tabell anförts i noterna, utvisa, hvad familjen förtjänar på inneboende eller genom uthyrning af något rum.

En tablå öfver lefnadsvilkoren vid bomullsspinnerifabriken får nämligen följande utseende:

Tablå öfver lefnadsvilkoren bland de gifta arbetarne och arbeterskorna vid en bomullsspinnerifabrik.

Namn	Lön pr vecka	Hu-struns (mannens) förtjänst	Barn-antal	Bidrag till andra	Makarnes ålder	Arbetsår	Hyra	Försäkringar
A.	30 kr.	0	4	0	39, 34	20	Fritt	

1 sjukkassa.

B.

25 kr.

0

5

0

36, 40

22

Fritt

D:o

C.

15 kr.

0

6

0

48 ,42

3

60

D:o

D.

15 kr.

Sjuklig

3

Makarnes
mödrar

46, 41

22

100

2 sjukkassor.

E.

17 kr.

0

6

0

43, 55

21

Fritt

D:o.

F.

15 kr.

0

0

0

54, 52

20

80

D:o. Lifför
säkrad 2,000 kr.

G.

9 kr. (kvinna)

9 kr.

2

0

34, 35

12

120

D:o. Lifförsäkrad.

H.Sjuklig. Lungblödning.

16 kr.

0

3

Hustruns
mor

35, 35

5

100

2 sjukkassor.

I.

13 kr.

Sjuklig

0

Mannens
mor

54, 53

11

75

1 sjukkassa.

J.

10 kr.

0

2Gifta.

0

70, 70

27

75

D:o Brandförsäk.

K.

14.80

0

3

Mannens
föräldrar

34, 35

10

Fritt

1 sjukkassa.

L.

9 kr.

9 kr. i
veckan

3I Amerika.

0

69, 50

21

70

D:o.

M.

10 kr.(kvinna)

0I Amerika.

1

0

34

—

704 kr. i månaden.

D:o.

N.

9 kr. (enka)

—

2

0

34

10

60

D:o.

O.

12 kr.

7 à 10
kr. pr v.

1Fullväxt, förtjänar 7 kr. pr vecka.

0

54, 57

—

80

D:o.

P.

7 à 11 kr.
(kvinna)

13 kr.
pr vec.

1

0

28, 27

8

75

D:o. Båda liff.

Q.

9 à 10 kr.

10 à 20
kr. pr v.

1

Hustruns
mor

26, 31

10

80

2 sjukkassor.

R.

17 kr.

Sjuklig

0

Mannens
bror

53, 65

23

Fritt

1 sjukk. (ej fabr.)

S.

32.50

0

10

0

43, 42

20

Fritt

2 sjukkassor.

T.

14 kr.

8 à 10

3

0

30, 31

15

120

Båda i 1 sjukkassa.

Namn

Lön pr
vecka

Hu-
struns
(mannens)

förtjänst

Barn-
antal

Bidrag
till andra

Makarnes
ålder

Arbetsår

Hyra

Försäkringar

U.

13.80

9 à 10

4

0

33, 32

14Både mannen och hustrun.

130

Båda i 1 sjukkassa

V.

12 à 19 kr.

Sjuklig

2

Obetydl.

32, 36

10

110

1 sjukkassa.

X.

24 kr.

Sjuklig

5

0

55, 51

18

Fritt

2 sjukkassor.

Y.

8 à 9 kr.
(kvinna)

0Rest ifrån familjen.

5

0

30

4

70

1 sjukkassa.

Z.

14.50.

Sjuklig

2

Makarnes
mödrar

44, 51

18

100

2 sjukkassor.

Å.

14.50

Sjuklig

119 års son. Bor hemma mot 6 kr. i veckan i allt.

0

42, 48

10

110

D:o.

Ä.

15 kr.

0

3

0

36, 33

9

150

1 sjukkassa.

Ö.

14 kr.

9 à 10

1

0

36, 43

27

80

Båda i hvar s. sjuk.

a.

16 kr.

0

1

0

54, 46

—

80

D:o.

b.

16 kr.

10 à 11

0

Mannens
mor

27, 35

4

128

Mannen i 2 sjukk.
Hustrun i 1.

c.Sjuklig. Lungblödning.

13 kr.

8 à 10

3

Hustruns

mor

34, 34

8

95

2 sjukkassor.

d.

15 kr.

Sjuklig

0

0

62, 56

19

100

1 sjukkassa.

e.

13.60

Sjuklig

52 fosterbarn för 10 kr. i månaden.

0

40, 47

2

160

D:o.

f.

15 kr.

Några
kr. på
sömnad

3

0

48, 47

7

168

D:o.

g.

13.20

8 à 10

1Gift.

Den gifta
dottern

47, 55

16
19

1925 kr. i månaden.

D:o.

h.

12 à 15 kr.

0

2

0

34, 34

12

150

D:o.

i.

15 kr.

0

4

0

32, 41

1½

96

D:o.

j.

13.20

0

2Förtjena tillsammans 11 kr. i veckan.

0

52, 54

3

120

D:o.

k.

16 kr.

0

2

Mannens
mor

30, 30

3

100

2 sjukkassor.

För att rätt uppfatta, hvad ofvanstående tabell har att förtälja, bör man först och främst observera, att ingen af dessa arbetare har öfver 16 kronor i inkomst pr vecka, utanatt han i egenskap af förman eller genom speciel yrkesskicklighet intager en särställning vid fabriken. Räknar man vidare efter, skall man finna, att af de öfriga endast 11 hafva en inkomst af 15 à 16 kr. i veckan, något som vid den mekaniska verkstaden var en jämförelsevis låg aflöning. Af de öfriga hafva 10 en inkomst af omkring 13 à 14 kr. — eller något deröfver — i veckan, 8 hafva en inkomst af cirka 9 à 10 kr. (af dessa äro dock några arbeterskor, hvilka äro gifta med män ur andra yrken) och rästen har en aflöning mellan 10 och 13 kr.

I trots häraf finner man icke mindre än 12 fall, då dessa familjer måste bidraga till äldre eller fattiga slägtingars uppehälle, och ehuru dessa bidrag ständigt måste anslås till ytterst små summor, ligger det dock i öppen dag, att äfven minimala uppoffringar under dessa förhållanden måste vara särdeles känbara. Ty hvarje afdrag af inkomsten betecknar på denna *standard of life* ett direkt umbärande.

Vill man tänka sig in i dessa löneförhållanden, bör man emellertid taga hänsyn till, att hyrorna genomgående äro låga, och att åtminstone 6 af dessa familjer bo hyresfritt, d. v. s. att bostaden får räknas som ett tillägg i den nominela lönen. Men det ligger å andra sidan i öppen dag, att om en person har 17 kr. i veckan och bor hyresfritt i en lägenhet, hvilken högt räknadt skulle vara värd 120 kr. om året, har denna person i själfva verket ej mera än sammanlagdt 19,30 i veckan. Och det behöfver knappast tilläggas, att ett tillägg på 5 kr. i veckan, som i rundt tal skulle gifva en fix lön af 25 kr. är betydligt att föredraga, ja, att detta, som det synes, obetydliga tillägg skulle vara tillräckligt att skaffa familjen ett relativt välstånd.

Det framgår vidare af tabellen, att mannens lön ej ensamt utgör familjens inkomst. I 8 fall förtjänar hustrun från och med 7 till och med 11 kronor i veckan, och denna förtjänst måste i dessa fall räknas med, om man vill uppgöra familjens ekonomiska status. Men härvid måste mantaga i betraktande, att denna hustruns förtjänst är tillkommen på bekostnad af hennes deltagande i hemarbetet.

Om man t. ex. på tabellen uppmärksammar den familj, som betecknas med bokstäfven U., har man ett ganska typiskt fall. Mannen förtjänar 13,80 kr. i veckan, hustrun 9 à 10 kronor. Detta blir en totalinkomst af cirka 23 à 24 kronor pr vecka, och denna inkomst är efter våra förhållanden en ingalunda dålig arbetsförtjänst. Makarna i denna familj hafva varit gifta i 8 år och tillbragt båda cirka 14 år vid fabriken (uppgifterna härom voro i detta fall något sväfvande). De hafva gift sig i den tanken, att deras gemensamma inkomst skall förslå, och de hafva kanske ej helt och hållet missräknat sig. (Det är naturligtvis ej meningen att här skildra denna familjs faktiska historia, utan att med stöd af från flere håll hämtade uppgifter antyda det i dylika fall normala förloppet.) I början går naturligtvis allting efter önskan. Om makarna varit mycket sparsamma före giftermålet, är det sannolikt, att de kunnat tillsammans spara ihop så pass, att de vid bröllopet äga ett tarfligt möblemang och de nödvändigaste kokkärlen. Därigenom sättas de i stånd att föra ett ordnadt lefnadssätt under början af sitt äktenskap, och när det första barnet kommer, fins kanske äfven då en sparad styfver, hvilken sätter dem i stånd att utan allt för stora bekymmer komma öfver den eller de månader, då hustrun är oförmögen till arbete, och då alltså inkomsten sjunker med 9 à 10 kronor i veckan, samtidigt med att utgifterna på ett ytterst känbart sätt ökas.

Men sedan komma under de återstående 6 eller 7 åren af de 8 ytterligare 3 barn, och när dessa födas, kan man ej antaga, att det skett under sådana förhållanden, att barnsängsperioderna gått förbi utan att lämna ekonomiska refvor. Ty om det också varit möjligt att, under det familjen hade endast ett barn att sörja för, få inhysa detta hos grannar under arbetstiderna — fattigt folk visa i dylika fall ensärdeles erkännansvärd hjälpsamhet —, så blir detta å andra sidan alldeles omöjligt, när barnskaran tillväxer. Följden häraf är den, att familjen måste skaffa sig en person, som ser om hemmet i hustruns frånvaro. Finnes nu en äldre kvinlig slägting att tillgå, så låter det tänka sig, att en sådan går in på att »hjälpa till» — d. v. s. i själfva verket sköta det hela — mot mat och husrum utan pekuniär ersättning. Men äfven i detta fall är det klart, att en person till i maten ökar svårigheterna att sörja för allas uppehälle. Och därtill kommer den omständigheten, att 4 barnsängar väl sällan aflöpa utan att hustrun någon gång måste under en längre tid — kanske ett halft eller ett helt år — afstå från arbetet. Och om det också icke blir mera än ett par månader, så är detta alldeles tillräckligt för att under en lång tid rubba hela den

ekonomiska ordningen.

Antag en minskning för två månader med 9 kr. i veckan, så gör detta under denna tid en totalsumma af 72 kr. Dessa penningar kunna ej undvaras, hälst som barnsängen och sjukhetstillståndet gifvet öka utgifterna. Då finnas icke mera än två utvägar: att använda konsumtionskredit eller att pantsätta af familjens tillhörigheter. Det första medlet plägar användas först, så länge någon kredit ännu står att få. Men när denna anlitats för länge, inträder pantlåningsstadiet, och har en familj med dylika inkomstförhållanden väl kommit därhän, då visar erfarenheten, att det förr eller senare går utföre. Ty att betala igen en dylik summa, som förlorats genom bristande arbetsförtjänst, det har sig icke så lätt. Har familjen vid det tredje barnets födelse kommit på dylikt obestånd, kan man tänka sig hvilken olycka det fjärde barnet skall innebära.

Men svårigheterna äro icke ens härmed slut. I många af de familjer, där hustrun omtalas som sjuklig, hafva ursprungligen familjens inkomster varit beroende af mannens och hustruns förenade arbetsförtjänst. Men genom en eller annan orsak har hustrun af hälsoskäl måst afstå frånfabriksarbetet. Och då är helt plötsligt den ursprungliga arbetsförtjänsten — och i följd däraf husets inkomster — reducerad för all framtid till det belopp, som mannen ensam kan anskaffa.

Det bör af denna framställning vara tydligt, huru prekär hustruns förtjänst genom fabriksarbete är och måste vara. Spinnerierna äro sedan gammalt kända för att vara farliga arbetsinrättningar. Äfven ehuru vid ifrågavarande spinneri under de senare åren högst anmärkningsvärda förbättringar blifvit gjorda, är dock luften i detta slags etablissement ytterst skadlig att inandas genom de massor af allehanda stoff, som ständigt flyga omkring därinne. På väfverskorna inverkar dessutom en liten detalj. När de skola sätta in väfskeden och för det ändamålet få fram tråden, sker detta med munnen. Den sättes till en öppning i skeden och genom att draga in andedrägten, tages tråden fram. Att detta är ett särdeles verksamt sätt att draga stoff direkt in i lungorna, torde vara tydligt. Det oerhörda bullret af maskinerna, som gör det nästan omöjligt att tala med grannen, har äfven i längden en nedsättande inverkan på hela nervsystemet. Detta bör äfven rent ekonomiskt tagas i betraktande. Ty små löner äro ännu mera otillfredsställande, ifall deras förvärfvande ofta nog i längden medför en obotlig ohälsa. Och det är naturligt, att kvinnorna, hvilkas konstitution dels är af naturen svagare, dels särskildt under äktenskapet ofta behöfver skonas, måste lida mest af dessa förhållanden.

Hvad som vidare framgår af tabellen, är mängden af arbetare, som nått en ålder af närmare 50 år eller därutöfver, utan att detta synes inverka på deras löneförhållanden. Det samma kan också sägas om den tid, många arbetat vid fabriken, som i 10 fall uppgår till 20 år eller därutöfver, i 11 fall visar en arbetstid af från och med 10 till och med 19 år, och hvarvid man måste taga i betraktande, att ofta nog äfven hustrurna kunna räknas som fabrikens trotjänare. Vill man beräkna, hvad en arbetare kan vinna genom sittarbete, bör äfven denna faktor tagas med i räkningen. Han kan här ej komma högre än till arbetsförman, som i 2 fall förtjänar 30 à 32,50 pr vecka. I regeln får han nöja sig med långt mindre, och när ålderdomen kommer, beror det på andras barmhertighet, om han skall kunna sluta sina dagar i ro, eller hamna på den allmänna försörjningsinrättning, som i sitt nuvarande skick är Stockholms-arbetarens förskräckelse.

Hyrorna äro, som förut är nämndt, genomgående låga. Men om detta å ena sidan är en väsentlig fördel, så är också — som förut är visadt — dessa bostäders beskaffenhet i förhållande särskildt till antalet hyresgäster ganska ofta sådan, att dess billiga pris utgör den enda förklaringsgrunden, hvarför den funnit inbyggare. Och låga hyror måste ju betraktas i förhållande till bostadens värde. De äro i och för sig en fördel, men oftast därjämte ett bevis på dålig betalningsförmåga.

I fråga om betryggandet mot ålderdom, sjuklighet m. m. öfverraskas man på denna tabell af att finna ej mindre än 3 lifförsäkringar, då däremot bland de välställda gifta arbetarne vid den mekaniska verkstaden ej fanns en enda. Då detta står i rak strid mot alla andra iakttagelser, kan det ej gärna betraktas annat än som en ren tillfällighet, hälst lifförsäkringar bland arbetarklassen i allmänhet ej äro vanliga. Däremot är det påtagligt, att pluraliteten här är vida mindre skyddad mot följderna af sjukdomsfall. De flesta äro nämligen medlemmar endast af den sjukkassa, hvilken är upprättad inom självfva fabriken. Deltagandet i denna kassa är allmänt bland samtlige

arbetare, och den penning, som inbetalas, är i självfva verket ringa. Också är sjukhjälpen motsvarande obetydlig. Den belöper sig nämligen endast till 6 kronor pr vecka, och barnsängar räknas härvidlag icke som sjukdomsfall. Brandförsäkringen skötes på likartadt sätt. Mot 1 krona om året åtager sig bolaget att ansvara för möjligen timande skada af eldsolycka. Men dåinbetalandet af denna krona icke berättigar till utfående af någon slags öfverenskommen summa, betrakta arbetarne med rätt eller orätt denna försäkran som tämligen illusorisk. Det enda fall, då uppgiften »brandförsäkrad» förekommer i tabellen, utvisar en arbetare, som försäkrat i »Skandia». Alla de öfriga hafva tagit brandförsäkring hos bolaget.

Slutligen bör anmärkas, att barnantalet inom hvarje familj genomgående är större, än hvad fallet är bland familjerna vid den mekaniska verkstaden. Att häraf draga några direkta slutsatser, vore naturligtvis förhastadt. Men förhållandet pekar åtminstone på den möjligheten, att lugnare ekonomiska förhållanden äfven medföra större förmåga af beräkning samt en eller annan form af återhållsamhet.

***

Innan jag öfvergår till framställningen af lefnadsvilkoren bland de ogifta vid de båda etablissementen, vill jag anföra ett par exempel på, huru hushållsräkningarna i detalj gestalta sig för arbetare vid dessa etablissement.

Den första af dessa hushållsräkningar är uppgjord af hustrun till en arbetare vid den mekaniska verkstaden. Den upptager en noggrann redogörelse för utgifterna under en hel månad, Maj 1893, och den börjar med en tablå öfver utgifterna mera i allmänhet.

Utgifter i Maj 1898.

Maj 1.

Hushållspengar ....

10,00.

|

Mjölk ....

0,70.

Hyra ....

16,67.

|

Maj 14.

Hushållspengar ....

10,00.

Demonstrationsafgif-

|

Kläder åt barnet ...

12,00.

ter ....

2,00.

|

Böcker ....

0,50.

Tidningar och böcker

2,00.

|

Mjölk ....

0,70.

Mjölk för veckan ...

0,70.

|

Maj 21.

Hushållspengar ....

10,00.

Maj 7.

Hushållspengar ....

10,00.

|

Resa till landet .....

4,00.

Maj 21.

Ett par skor ....

12,00.

|

Maj 28.

Afbetaldt på kläder

5,00.

Böcker och tidningar

1,00.

|

Mjölk för veckan ...

0,70.

Mjölk för veckan ...

0,70.

|

____

Maj 28.

Hushållspengar ......

10,00.

|

Summa kr.

108,67.

Inkomsten för denna månad är upptagen till 107 kr., och att summorna divergera på 1,67 kr. torde få förklaras genom, att någon del af hvad som inköpts under Maj får räknas äfven början af Juni till godo. Den sista veckan afslutas nämligen först i denna månad.

Uppgifterna om familjens allmänna utgifter kompletteras emellertid af följande detaljerade

Hushållsräkning

öre.

|

öre.

Maj 1.

Bröd ....

25.

|

Maj 6.

½ kilo socker ....

38.

Grädde ....

6.

|

¼ kilo smör ....

30.

½ val strömming ...

10.

|

2 kilo mjöl ....

46.

2 hekto kaffe ....

50.

|

1 flaska lut ....

20.

½ kilo socker ....

37.

|

1 kilo spisbröd .....

25.

Maj 2.

Bröd ....

22.

|

3 limpor ....

25.

Grädde ....

3.

|

Kardemumma ....

3.

¼ kilo smör ....

30.

|

Jäst ....

5.

1 kilo kalfkött ....

70.

|

2 hekto farinsocker

15.

Maj 3.

Diverse ....

81.

|

1 liter ärter ....

20.

Skuld ....

1,10.

|

1 kilo kokfläsk .....

1,00.

3 st. häften ....

30.

|

2 hekto ost ....

28.

Bröd ....

14.

|

Karameller ....

5.

Maj 4.

Bröstsaft ....

25.

|

½ tjog ägg ....

40.

½ dussin knappar

10.

|

1 val strömming ...

15.

Grädde och bröd ...

55.

|

Grönsaker ....

5.

Diverse ....

53.

|

Tidning ....

5.

Maj 5.

Bröd och grädde ...

26.

|

Mjölk och bröd ....

20.

Diverse ....

50.

|

Té ....

14.

2 liter fotogen ....

30.

|

Maj 7.

Dricka ....

7.

1 kilo tvättvål ....

36.

|

Kaffe ....

29.

Maj 6.

Bröd och grädde ...

27.

|

Grädde ....

6.

Diverse ....

50.

|

Maj 8.

Grädde och bröd ...

22.

1 kilo soda ....

20.

|

Maj 9.

En liten kofta ....

1,00.

öre.

|

öre.

Maj 9.

Diverse ....

25.

|

Maj 16.

Bröd och grädde ...

33.

Spårvagnsafgifter ...

30.

|

Ägg ....

18.

½ val strömming ....

10.

|

Spårvagnsafgifter ...

30.

Grädde och bröd ....

18.

|

Maj 17.

2 liter mjölk ....

8.

Maj 10.

Grönsaker ....

5.

|

1 kilo hvetemjöl ...

25.

Ättika ....

10.

|

Ägg ....

10.

Mjölk ....

8.

|

Bröd och grädde ...

30.

Bröd ....

16.

|

Socker ....

8.

Maj 11.

Diverse ....

50.

|

Maj 18.

Grädde och bröd ...

26.

½ tjog ägg ....

45.

|

Kokfläsk ....

75.

Bröd och grädde ...

25.

|

½ liter ärter ....

9.

Maj 12.

2 liter mjölk ....

8.

|

Jäst ....

3.

1 kilo mjöl ....

24.

|

Mjölk ....

6.

Svagdricka ....

4.

|

1 hekto farin ....

8. .

2 hekto kaffe ....

50.

|

1 hekto stekflott ...

10.

Maj 13.

Grädde och bröd ...

40.

|

Maj 19.

Bröd och grädde ...

22.

5 hekto stärkelse ...

40.

|

Ägg ....

20.

1 limpa ....

20.

|

Maj 20.

Ägg ....

30.

Köttfärs med tillbehör

70.

|

Bröd ....

20.

½ kilo socker ....

38.

|

Ost ....

35.

Spårvagnsafgifter ...

30.

|

½ kilo kaffe ....

50.

Bakelser till en sjuk

25.

|

½ kilo socker ......

38.

1 bundt band ....

15.

|

1 liter fotogen ......

15.

Maj 14.

Bröd och grädde ...

38.

|

1 kilo tvättvål ......

35.

1 kilo spisbröd ......

25.

|

1 svamp ....

90.

6 ägg ....

30.

|

1 frimärke ....

10.

1 liter svagdricka ...

4.

|

Spårvagnsafgifter ...

20.

Lemonad ....

16.

|

Maj 21.

Bröd och grädde ...

14.

Maj 15.

2 hekto ost ....

28.

|

Maj 23.

Diverse ....

61.

Bröd ....

18.

|

1 meter domestik ...

35.

Grädde ....

3.

|

Grädde och bröd ...

25.

Fläskkorf ....

25.

|

Maj 24.

¼ kilo kött ....

30

Smör ....

25.

|

1 kilo spisbröd ......

25.

Potatis ....

10.

|

Bröd och grädde ...

32.

Cacao ....

20.

|

1 liter dricka ....

4.

Frimärke ....

10

|

¼ kilo medvurst ...

30.

Svagdricka ....

4.

|

2 ägg ....

9.

3 hekto medvurst ...

35.

|

1 liter fotogen ....

16.

2 rättikor ....

17.

|

Maj 25.

Bröd och grädde ...

23.

öre.

|

öre.

Maj 25.

2 hekto fläsk ....

24.

|

Maj 27.

1 meter tyg ....

1,23

¼ kilo makaroni ...

19.

|

2 liter mjölk ....

7.

¼ kilo potatismjöl

13.

|

Spårvagnsafgifter ...

40.

¼ kilo hafremjöl ...

12.

|

Maj 28.

Bröd

20.

Diverse ....

17.

|

Sirap ....

20.

Bröd ....

16.

|

Kaffebröd ....

17.

Smör ....

45.

|

Mjölk ....

6.

Maj 26.

Bröd och grädde ...

32.

|

Maj 29.

Grädde och bröd ...

53.

Fläsk ....

24.

|

Ägg ....

20.

Maj 27.

Grädde och bröd ...

27.

|

Tändstickor ....

2.

1 kilo grädda ....

50.

|

Mjölk ....

4.

Grönsaker ....

14.

|

Maj 30.

1 liter fotogen ......

15.

Smör ....

35.

|

Grönsaker ....

16.

Socker ½ kilo ......

38.

|

Bröd och grädde ...

36.

Kaffe ....

25.

|

Maj 31.

Bröd och grädde ...

23.

1 kilo salt kött ......

1,20.

|

Dricka ....

4.

Kaffebröd ....

25.

|

1 liter oskummad

Tidning ....

5.

|

mjölk ....

12

Som man ser, upptager denna räkning tämligen noga utgifterna under en månad. Denna hushållsräkning har en nära likhet med räkningar af detta slag, som man kan få se äfven i medelklassen. Sparsamheten är här visserligen ännu längre drifven. Man gör den iakttagelsen, att »mjölk» i den skrifvandes uppfattning är = oskummad mjölk, att till och med sådana förnödenheter som fläsk köpas pr hekto, att färskt kött sällan förekommer, att strömming är = salt strömming, att ägg köpas pr styck o. s. v. Men man ser därjämte, att hela hushållningen är ställd på en reglerad och lugn basis. Familjen afbetalar sina kläder, köper sig tidningar, åker på spårvagn, håller sig med kaffebröd, och — hvad som är ganska vigtigt — dess matsedel är visserligen enkel, men den är varierad. Den bjuder icke på samma enformiga billighetsföda dag ut och dag in, som fallet alltid är i de familjer, där de dagliga utgifterna bestämmas af den oupphörliga kampen mot nöden. Och när man på den allmänna utgiftsnotan betraktar 1 Maj, finner man, delsatt hyran erlagts på dagen, dels att penningarna räckt både till böcker och »demonstrationsafgifter». Det bör tilläggas, att den familj, hvarom här varit fråga, består af man, hustru och ett litet barn, samt att den bebor en treflig lägenhet på 1 rum och kök.

Från arbetarne vid bomullsspinneriet har det till följd af åtskilliga missöden ej lyckats mig att anskaffa utförliga månadsräkningar, hvarför jag i stället måst nöja mig med trenne uppgifter, omfattande hvardera en vecka.

Den första af dessa härrör från en familj bestående af man, hustru och 3 barn samt hustruns mor, hvilken ser om hushållet. Inkomsterna voro under denna vecka, som börjar den 13 November, 14 kronor, och utgifterna synas af följande

Veckoräkning:

Måndagen:

Spisbröd ....

1,15

|

Kålrötter ....

10

Hvetemjöl ....

1,—

|

Grädde ....

10

Kaffe ....

1,16

|

2 liter svagdricka

8

Socker ....

75

|

Bröd ....

20

Smör ....

1,20

|

1,23

Fläsk ....

1,—

|

Torsdagen:

2 liter mjölk ......

10

Oxkött ....

1,40

|

1 liter svagdricka

4

Stekflott ....

50

|

Bröd ....

25

1 liter fotogen ....

16

|

1 liter fotogen ...

16

5 liter potatis .....

25

|

Grädde ....

10

2 liter svagdricka

8

|

65

Grädde ....

15

|

Prässjäst ....

10

|

Fredagen:

Potatis ....

25

2 liter mjölk ......

10

|

1 hekto socker .....

8

Sopprötter ....

10

|

1 liter svagdricka

4

Tändstickor ....

6

|

Grädde ....

10

Salt ....

3

|

Sill ....

16

9,19

|

63

Tisdagen:

Sill ....

16

|

Lördagen:

7 liter mjölk ......

44

Grädde ....

10

|

Grädde ....

15

2 liter svagdricka

8

|

1 kilo mannagryn

50

34

|

5 liter potatis .....

25

Onsdagen:

Potatis ....

25

|

1 liter svagdricka

4

Köttkorf ....

50

|

1,38

Om man läser igenom denna räkning, skall man först fästa sig vid, att första dagen i veckan inköpes för 9 kr. af 14. Man ser, att det har varit tomt i huset. Och tänker man vidare igenom dessa födoämnen och tänker på, att de skola räcka för att mätta 6 personer, af hvilka 3 äro fullväxta, kan man ej undgå att förvånas öfver, hur detta är möjligt. Vältaliga detaljer saknas ej. Att man köper 2 liter svagdricka till alla dessa pr dag, är naturligtvis ej för mycket. Men att dessa 2 liter mot slutet af veckan krympa ihop till 1, blir så mycket mera ett stort fattigdomsbevis, när man besinnar, att vinsten af denna besparing för de tre sista dagarne är summa 12 öre. På Lördagen kan man se, att största delen af veckans mjölk blifvit betalad, men också att familjen denna dag lefvat uteslutande på mjölk, gryn och potatis.

De båda återstående hushållsräkningarna äro hållna utan angifvande af utgifterna, under de särskilda dagarna. Den första af dessa kommer från ett hushåll på 5 personer och visar följande

Veckoräkning:

5 kilo mjöl ....

1,25

|

Ättika ....

12

¾ kilo smör ....

1,60

|

Salt ....

3

½ kilo kaffe ....

1,—

|

Peppar ....

5

Limpor ....

1,—

|

Diverse ....

25

2½ kilo spisbröd ....

63

|

Gryn ....

40

Mjölk (skummad och oskummad)

98

|

Sirup ....

25

Grädde ....

56

|

Tvål ....

15

1 kilo fläsk ....

1,40

|

Sill ....

50

1 kilo kött ....

1,50

|

Grönsaker ....

50

7 liter fotogen ....

1,12

|

Potatis ....

75

Gas ....

8

|

Bruna bönor ....

40

Ost ....

60

|

Ärter ....

25

Anjovis ....

35

|

Summa kr. 15,72

Af hvad man kallar sofvel hafva alltså fem personer under en vecka nöjt sig med 2 kilo kött och fläsk, för 50öre sill och en liten burk anjovis. Mannen förtjänar här 15 kr. pr vecka.

Och härmed öfvergå vi till den tredje och sista

Veckoräkning:

2 kilo fläsk ....

2,—

|

1 kilo margarinsmör ....

1,22

5 kilo bröd à 33 öre ....

1,15

|

4 hekto kaffe ....

80

5 kilo hvetemjöl à 20 öre ...

1,—

|

1 kilo socker ....

80

15 liter potatis à 5 öre ....

75

|

Potatismjöl ....

15

1 kilo hästkött ....

80

|

Peppar ....

5

½ kilo hafregryn ....

15

|

6 liter svagdricka ....

24

1 kilo risgryn ....

60

|

Skummad mjölk ....

80

Lök ....

10

|

Oskummad mjölk ....

1,05

1 kilo bräckkorf ....

40

|

Summa kr. 12,06

Dessutom har under veckan bekommits 1 famn ved à 15,50 att afbetalas med 1 kr. pr vecka, hvarjämte 2 kr. i veckan under 37½ veckor afgå för hyran. Denne man förtjänar 16 kr. pr vecka och hustrun ingenting. Af dessa återstå, som synes, 94 öre i veckan att därmed betala de vigtiga förnödenheter, som kallas kläder och skodon. Hur det under sådana förhållanden skall vara möjligt att låta barnen gå i skola, själf få läsa en bok eller en tidning för att njuta någon frukt af den folkskolebildning, som en gång inhämtats, hur detta lif skall gestalta sig, hvilket icke en gång synes erbjuda möjligheten till en förströelse eller ett nöje — ja, detta allt är frågor, hvarpå siffrorna både svara och icke svara. Antag äfven, att någon gång hushållsräkningen tvingas ned under ofvanstående belopp, är det då tänkbart, att detta kan ske utan att den rena hungern inställer sig? Icke ens den störste rigorist torde ur denna räkning kunna borttaga något, som med fog kan räknas för onödigt.

De föregående uppgifterna hafva lämnat en allmän tablå öfver löneförhållandena vid tvänne olika etablissement i Stockholm. Häraf kunna i stort sedt inga andra slutsatserdragas än hvad som rör dessa etablissement självfva. Den lilla hushållsräkning, som jag senast anfört, är däremot lärorik, därför att den pekar ut öfver vidare förhållanden. Jämfördt med den första, som omfattade en hel månad, visar den, att 9 kronors ökad inkomst pr vecka lämnar ett relativt välstånd, när denna inkomst förvärfvas utan att hustrun behöfver dragas bort ifrån det gemensamma hemmet. Ja, man kan lugnt draga den slutsatsen, att med endast 4 kronors ökad inkomst, d. v. s. 208 kr. om året, som skulle användas till kläder, skodon m. m., skulle i alla händelser en del af de värsta bekymren vara aflyftade. Ty man torde medgifva, att med de priser på födoämnen m. m., som här förefinnas, äro 16 kr. i veckan bra nära gränsen af armod. I självfva verket får man bland spinneriarbetarna allmänt den uppgiften, att kontanterna gå åt till husrum och föda, och det står ändå hårdt, om penningarna här räcka till. För att få kläder är skuldsättning den enda utvägen.

Men 16 kr. i veckan är en lön, som en mycket stor del af våra arbetare *icke* uppnår. Det fins t. ex. en klass, som går under det gemensamma namnet grofarbetare. Dessa hafva icke lärt något yrke, och deras sysselsättning växlar med årstiderna. Dessa arbetare hafva genomgående ännu lägre lön. Under långa tider af vintern uppgår den till kr. 10,50, och att detta är liktydigt med ren svält eller också en kedja af outredbara ekonomiska trakasserier och finter, är alldeles påtagligt. Det är bland de arbetsföra ur denna klass, som den i storartad skala drifna moderna välgörenheten oftast finner föremålen för sina omsorger.

Skulle icke möjligen något af den energi, som offras på barmhertighet, äfven kunna användas på att vinna rättvisa? Är det icke rättvisa, att hvar och en i bokstaflig mening bör kunna *lefva* på sin arbetsförtjänst? D. v. s. skaffa sig lifvets mest oundgängliga förnödenheter. Barmhertigheten skall alltid finna tillfälle att öfva välgärningar men den skulle öfva den med bättre samvete, om den ickesom nu finge karaktären af att uppträda som en afledare för ett rättvist missnöje.

Jag vill slutligen erinra, att jag med flit valt en så pass hög inkomstbehållning som 16 kr. i månaden, för att därigenom skydda mig för förebråelsen att hafva valt ett undantagsfall. Det skulle hafva varit lätt att finna ett

ännu mera bjärt och afskräckande exempel, utan att skildringen därför blifvit mindre sann.

***

Vänder man sig härefter till undersökningen af lefnadsvilkoren bland de ogifta vid båda dessa etablissement, skola ungefär samma motsatser ånyo upprepa sig. För fullständighetens skull framställas äfven dessa tablåer, i det jag som förut begynner med arbetarne vid den mekaniska verkstaden.

Tablå öfver lefnadsvilkoren bland de ogifta arbetarne vid en mekanisk verkstad.

Namn

Lön
Kr.

Ålder

Hyra i
mån. Kr.

Arbetsår

Försäkringar

A ....

9

20

8

1

10,50

sjukhjälp.

B ....

8

18

4

1½

5,25

d:o.

C ....

12

19

4

3½

10,50

d:o.

D ....

17

21

5

3

10,50

d:o.

E ....

15

18

5

3

5,25

d:o.

F ....

5,50

14

—

3 veckor

5,25

d:o.

G ....

9

16

5

1

5,25

d:o.

H ....

22

25

10

5

20,50

d:o.

I...............

14

19

6

2

10,50

d:o.

J ....

22

31

12

4

10,50

d:o.

K ....

18

27

10

2½

10,50

d:o.

L ....

11,40

18

5

1

10,50

d:o.

M ....

9,70

17

9

1½

5,25

d:o.

N ....

16

22

10

2

10,50

d:o.

O ....

15

19

5

4½

10,50

d:o.

Namn

Lön
Kr.

Ålder

Hyra i
mån. Kr.

Arbetsår

Försäkringar

P ....

15

21

8

3

10,50

sjukhjälp.

Q ....

17

18

8

3

10,50

d:o.

R ....

23

22

8

3

10.50

d:o.

S ....

14

22

10

1

10,50

d:o.

T ....

14

21

10

3

10,50

d:o.

U ....

25

46

10

6½

26,—

d:o.

V ....

25

23

9

4

10,50

d:o.

X ....

23

21

9

5

10,50

d:o.

Y ....

25

29

8

4

20,50

d:o.

Z ....

15

22

7

2

10,50

d:o.

Å ....

16

22

7

3

10,50

d:o.

Ä ....

14

18

4

4

10,50

d:o.

Ö ....

23

19

6

5

10,50

d:o.

a ....

20

20

6

3

10,50

d:o.

b ....

13

19

15

1½

{

10,50
Olycksff.

d:o.
5,000 kr.

c ....

20

21

8

1

10,50

sjukhjälp.

d ....

6,70

15

—

3 mån.

5,25

d:o.

e ....

25

30

12

2½

21,—

d:o.

f ....

25

33

10

1

10,50

d:o.

g ....

27

26

10

2½

10,50

d:o.

h ....

7

17

4

1

5,25

d:o.

i ....

14

18

5

2

10,50

d:o.

j ....

20

22

8

2

10,50

d:o.

k ....

12

18

4

2

10,50

d:o.

l ....

9

16

5

2

5,25

d:o.

m ....

11

18

5

2

10,50

d:o.

n ....

8

16

4

1 mån.

5,25

d:o.

o ....

7

16

2

¾

5,25

d:o.

p ....

18

25

12,50

9

20,50

d:o.

q ....

18

20

8

3½

10,50

d:o.

r ....

16,50

20

5

5

10,50

d:o.

s ....

15

19

10

5

10,50

d:o.

t ....

20

21

8

4½

10,50

d:o.

u ....

20

24

7,50

9

10,50

d:o.

v ....

27

27

8

4½

26,—

d:o.

x ....

18

21

5

3

10,50

d:o.

y ....

10

17

4

1½

5,25

d:o.

Namn

Lön
Kr.

Ålder

Hyra i
mån. Kr.

Arbetsår

Försäkringar

z ....

15

23

7

¼

10,50

sjukhjälp.

å ....

20

22

10

2½

20,50

d:o.

ä ....

20

37

10

2

10,50

d:o.

ö ....

14

17

5

2

5,25

d:o.

A ....

11,40

19

5

1

10,50

d:o.

B ....

15

24

5

2

10,50

d:o.

C ....

12,56

20

7

2

10,50

d:o.

D ....

19

21

6

1½

10,50

d:o.

E ....

12.54

24

5

1½

10,50

d:o.

F ....

17

22

10

$^{1}/_{6}$

10,50

d:o.

G ....

18

23

12

2

10,50

d:o.

H ....

11,26

18

5

$^{1}/_{24}$

10,50

d:o.

I ....

18

22

9

1

10,50

d:o.

Vid denna tabell bör iakttagas, att lönen är beräknad pr vecka, hyran pr månad, och försäkringarna upptaga siffrorna på den sjukhjälp pr vecka, som hvar och en, i händelse af behof, har tillförsäkrat sig.

Det behöfs säkerligen icke några kommentarier, för att hvar och en skall inse, hvilka gynsamma lefnadsvilkor

denna tabell framställer.

Som en jämförelse meddelas här nedan följande tabell, upptagande lefnadsvilkoren bland bomullsspinnarnes ogifta.

Tablå öfver de ogifta arbeterskornas lefnadsvilkor vid en bomullsspinnerifabrik.

Namn	Lön Kr.	Ålder	Hyra i mån. Kr.	Arbetsår	Försäkringar	
A	11,82	24	180 pr år	11	6	i sjukhjälp.
B	11,02	20	1,25	5	6	d:o.
C	11,55	26				

1,25

10

6

d:o.

D ....

6,80

46

200 pr år

11

16

d:o.

E ....

10,29

18

1,—

1½

16

d:o.

F ....

10,35

32

55 pr år

7

16

d:o.

Namn

Lön
Kr.

Ålder

Hyra i
mån. Kr.

Arbetsår

Försäkringar

G ....

9,87

23

1,—

10

6

i sjukhjälp.

H ....

10,97

20

1,25

5

16

d:o.

I...............

10,13

30

1,25

4

12

d:o.

J ....

10,50

31

80 pr år

14

6

d:o.

K ....

11,21

24

1,25

12

6

d:o.

L ....

10,85

32

—

16

6

d:o.

M ....

8,37

22

—

4

6

d:o.

N ....

10,85

30

84 pr år

10

6

d:o.

O ....

8,40

30

1,25

12

6

d:o.

P ....

10,44

32

1,—

2

6

d:o.

Q ....

—

33

40 pr år

10

16

d:o.

R ....

10,97

32

60 pr år

6

6

d:o.

S ....

12,62

28

1,25

8

16

d:o.

T ....

9,72

30

1,—

8½

6

d:o.

U ....

11,83

37

1,—

5

16

d:o.

V ....

8,37

19

—

6

6

d:o.

X ....

11,23

28

—

5

6

d:o.

Y ....

9,35

26

—

14

16

d:o.

Z ....

7,87

23

—

11

6

d:o.

Å ....

7,94

18

1,25

2

6

d:o.

Ä ....

6,73

19

—

1½

6

d:o.

Ö ....

6,01

23

1,—

9

6

d:o.

a.............

7,20

23

1,—

6

6

d:o.

b.............

7,48

22

—

5

6

d:o.

c.............

6,99

18

1,25

1

6

d:o.

d.............

6,74

20

1,25

4

6

d:o.

e.............

8,26

22

1,25

4

6

d:o.

f.............

5,81

19

1,—

4

6

d:o.

g.............

11,17

38

50 pr år

7

6

d:o.

h.............

—

26

1,25

6

6

d:o.

i..............

10,72

25

1,25

12

6

d:o.

j...............

9,22

26

—

3

6

d:o.

k.............

8,77

23

1,95

8

6

d:o.

1.............

10,57

36

1,25

7

6

d:o.

m ....

10,33

28

31 pr år

16

16

d:o.

n.............

11,22

32

1,—

3

6

d:o.

o.............

11,21

29

60 pr år

9

6

d:o.

Namn

Lön
Kr.

Ålder

Hyra i
mån. Kr.

Arbetsår

Försäkringar

p...............

12,10

31

40 pr år

3

6

i sjukhjälp.

q...............

—

22

1,25

8

6

d:o.

r...............

10,97

29

1,25

6

6

d:o.

s...............

10,03

23

1,25

4

6

d:o.

t..............

11,82

25

1,25

6

6

d:o.

u..............

11,92

25

1,—

5

6

d:o.

v..............

12,37

24

1,25

5

16

d:o.

x..............

3,05

42

1,—

19

6

d:o.

y..............

—

33

1,—

6

6

d:o.

z..............

8,04

19

— —

7

6

d:o.

å..............

—

21

1,25

5

6

d:o.

ä..............

7,20

18

— —

4½

6

d:o.

ö...............

10,32

30

— —

2

6

d:o.

A ....

10,62

26

— —

3

6

d:o.

B ....

10,23

30

— —

3

6

d:o.

C ....

10,38

24

— —

3

6

d:o.

D ....

9,42

43

1,—

19

16

d:o.

E ....

9,44

26

— —

3½

6

d:o.

F ....

5,03

22

— —

10

6

d:o.

G ....

7,—

20

— —

6

6

d:o.

H ....

7,20

20

1,—

2

6

d:o.

I..............

9,06

25

— —

12

6

d:o.

J ....

7,50

23

1,—

5

6

d:o.

K ....

—

—

— —

—

L ....

8,11

20

— —

4

6

d:o.

M ....

8,80

23

1,—

10

6

d:o.

N ....

10,69

26

1,—

8

6

d:o.

O ....

10,74

30

75 pr år

4

6

d:o.

P ....

7,20

52

60 pr år

19

6

d:o.

Q ....

5,91

18

1,—

4

6

d:o.

R ....

9,30

26

1,—

5½

6

d:o.

S ....

7,44

20

— —

6

6

d:o.

T ....

10,64

20

— —

3

6

d:o.

U ....

11,17

27

— —

8

6

d:o.

V ....

5,40

19

— —

3

6

d:o.

X ....

6,50

25

— —

13

6

d:o.

Y ....

11,80

19

— —

6

6

d:o.

Namn

Lön
Kr.

Ålder

Hyra i
mån. Kr.

Arbetsår

Försäkringar

Z ....

11,52

32

1,—

3½

6

i sjukhjelp.

Å ....

10,62

46

37,50
pr år

14

6

d:o.

Ä ....

6,60

19

— —

4

6

d:o.

Ö ....

6,80

19

— —

5

6

d:o.

Jämför man lönevilkoren i sin helhet bland de ogifta arbeterskorna med de lönevilkor, hvaraf de gifta arbetarne komma i åtnjutande, skall man finna, att denna sista tabell framvisar vida gynsammare förhållanden. En ensam kvinna drager sig lättare fram på en lön varierande mellan kr. 12, 10 à 5,40 än en familj under omständigheter, som förut blifvit skildrade. I 43 fall af de uppräknade håller sig lönen uppe på 10 kr. och därutöfver, i 38 fall sjunker den, som synes, under denna summa. Den går i en massa fall, vida flere än här äro uppräknade, ned till cirka 7 kronor i veckan, ofta står lönen på 5 à 6 kr., och i ett enstaka fall finna vi en aflöning på 3 kr. och 5 öre!

Det bör emellertid vid dessa löneuppgifter anmärkas, att de bekommits ifrån fabriken och äro hämtade från endast en veckas aflöningsförhållanden. Härvid måste åtskilliga tillfälligheter antagas hafva gjort sig gällande, både i fråga om höga och låga siffror. Ty efter allt hvad jag lyckats personligen få veta, synas lönerna i genomsnitt hålla sig mellan 7 och 9 kr. för de yngre arbeterskorna.

Afgår t. ex. från en lön på 7,20, som är mycket vanlig, först 20 öre till sjukkassan och så 1 kr. pr vecka till hyran, så återstår för en fullväxt kvinna 6 kr. i veckan för att skaffa sig mat och kläder. Om då den uppgift, jag förut meddelat, är faktisk, att nämligen vid denna fabrik de ogifta kvinnorna ej anlita prostitutionen som födkrok, är detta förhållande något, som i hög grad är ägnadt att väcka beundran.Vid denna tabell bör i öfrigt ihågkommas, att lönen som förut är beräknad pr vecka, samt att hyran är räknad på samma sätt, utom vid de fall där annat särskildt är uppgifvet. Där hyran icke är noterad, bor vederbörande hos föräldrar och lämnar hela sin lön eller en del däraf till familjens gemensamma kassa. Försäkringarna upptaga endast sjukhjälp, hvilken är beräknad pr vecka. De flesta hafva försäkrat sig om en sjukhjälp af 6 kr., hvilken utgår från bolaget mot en afgift af 20 öre i veckan.

De ogifta arbetarne vid denna fabrik äro jämförelsevis få, under det att antalet minderåriga är så mycket större. För att ej alltför mycket trötta läsaren med tabeller, inskränker jag mig till att om dessa båda kategorier lämna utdrag ur resultaten af de gjorda anteckningarna.

Lönevilkoren bland de ogifta arbetarne ställa sig ungefär lika med de medelmåttigt aflönade gifta arbetarnes. Dessa ungkarlar hafva emellertid stundom arbetat länge vid fabriken, en ända till 20 år, ett par i respektiva 13,

12, 10, 7, 6 och 5, några endast i 3 à 4. De bo hos föräldrar eller som inneboende och betala samma veckoafgift, som bland de fattigaste arbetarne är vanligt. Den sjukhjälp, för hvilken de försäkrat sig, uppgår till 6 kr. pr vecka, på samma vilkor som förut blifvit omtalade, och de flesta af dem hafva som minderåriga börjat vid fabriken, några redan vid 12 års ålder.

Hvad angår lönevilkoren för minderåriga, äro dessa i hög grad varierande. De gå från kr. 10,50 ända ned till 2,97. 3, 4 à 5 kr. synes vara medelbetalning. Men hvad som gör, att man har svårt att uppställa en verklig kalkyl öfver dessas lefnadsvilkor öfver hufvud, är att de minderåriga naturligtvis i regeln bo hos sina föräldrar, hvarför deras löner mestadels äro att betrakta som tillskott till familjens gemensamma underhåll. Deras ålder växlar från 12 och till 17 år och deras arbete måste i skolåldern afbrytas under skolterminerna. Konflikten mellan skolans kraf och behofvet attförtjäna hör i öfrigt till de mest svårlösta inom den del af arbetarklassen, där hvarje familjens medlem redan tidigt måste börja ett ansträngande och nervslitande arbete. Alla dessa minderåriga, äfven barn på 12, 13 och 14 år, såväl gossar som flickor, hafva försäkrat sig om en sjukhjälp af 3 kronor pr vecka.

***

Af de anteckningar, som ofvan blifvit nedskrifna, bör det vara möjligt för läsaren att bilda sig en ungefärlig uppfattning af den lefnadsställning, som arbetarne vid de båda etablissementen intaga, såväl hvar för sig som i förhållande till hvarandra.

För den, som känner våra arbetarförhållanden, erbjuda dessa anteckningar ingenting nytt. De peka endast på förhållanden, hvilka äro väl kända, men som detta oaktadt endast långsamt synas tendera att undergå en förändring till det bättre.

Hvad som emellertid genom dessa undersökningar bör kunna anses bevisadt, är, att vår arbetarklass innehåller — liksom samhället i öfrigt — rent af olika lager af människor, inbördes skarpt åtskilda genom de mest motsatta lefnadsvilkor och förhållanden. De mest välställda bland arbetarne intaga en lefnadsställning, som ej ens en genomgripande social reform torde komma att i väsentlig mån kunna förbättra. De sämre lottade åter — och dessa utgöra utan tvifvel det stora flertalet — hafva ofta en tillvaro, som icke lämnar rum för andra sträfvanden än att till hvarje pris — med uppoffrande af hemmets trefnad, familjelifvets lugn och det uppväxande slägtets hälsa — hålla vid lif de tusentals individer, hvilka bilda så att säga grundvalen i samtidens bräckliga samhällsbygnad.Dessa arbetares svåraste olycka är den, att deras lefnadsvilkor ej gifva dem någon möjlighet att betrygga sin ålderdom, samt att den minsta tillfällighet — sjukdom, olycksfall, för många barn eller ett par månaders arbetslöshet — ofta är tillräcklig att blifva den lilla sten, som kommer den för tungt lastade vagnen att ohjälpligt stjälpa öfver ända.

*

KAP. III.

Anteckningar rörande grofarbetarnes lefnadsförhållanden.

Det har förut blifvit antydt, att den klass af arbetare, hvilken i Stockholm frestar de hårdaste lefnadsvilkoren, är grofarbetarnes. Dessa arbetare utgöras af sådana, hvilka icke hafva lärt något egentligt yrke, eller ock sådana, hvilka till följd af sin art vanligtvis utesluta möjligheten af en sysselsättning, som året om lämnar en fast inkomst.

Grofarbetaren anses i genomsnitt vara den sämst lottade bland alla sina yrkesbröder. Han är detta dels på grund af själfva arbetets hårda och ansträngande beskaffenhet, dels genom den i allmänhet dåliga aflöningen, dels slutligen därigenom att hans arbetsförtjänst tidtals alldeles plägar upphöra. Inom denna klass är mycket att lära, ifall en gång en fullständig statistik öfver Stockholms — eller Sveriges — arbetarförhållanden skall kunna komma till stånd, och denna klass erbjuder också de största svårigheterna för vinnandet af tillförlitliga uppgifter, emedan allt här är växlande: inkomster, sysselsättning, bostäder och i följd däraf äfven allmänna

lefnadsförhålländen.

Den, som är stenhuggare den ena veckan, kan nämligen mycket väl vara gatsopare den nästa; den som före jul förtjänar ända till 20 kr. i veckan, kan efter jul få sinarbetsförtjänst minskad med hälften, så vida han icke kommer att öka skarorna af arbetslösa; bostaden ombytes ofta, dels på grund af ändrad arbetsort, dels också på grund af bristande betalningsförmåga; och välståndet under den ena månaden aflöses den nästa ej sällan af ren hunger.

Under sådana förhållanden inses det lätt, att det är en allt annat än enkel sak att gifva en korrekt framställning af dessa arbetares verkliga ställning. Några anvisningar angående dessa invecklade förhållanden torde dock kunna hämtas ur efterföljande uppgifter angående inkomster och utgifter.

Den första af dessa utgiftsberäkningar härrör från en familj, bestående af man, hustru och barn. Mannen förtjänar mellan 20—25 kr. i veckan och familjen bor nästan hyresfritt, emedan den hyr en större lägenhet, hvilken sedan uthyres åt andra. Dess utgifter under en månad hafva följande utseende:

Månadsräkning:

Utgifter från den 16 Nov. till den 16 Dec. 1893.

Kg.

Hg.

Liter

Kr.

öre

Hvetemjöl för bakning ....

12

—

—

2

64

Margarin för bakning ....

—

3

—

—

36

Jäst för bakning ....

—

—

—

—

12

Smör ....

1

7

—

3

82

Gryn ....

—

5

—

—

21

Potatis (köpt från landet) ....

—

—

30

1

—

Kött ....

5

3

—

4

—

Fläsk ....

2

—

—

1

90

Blodpudding...

—

3

—

—

18

Fläskkorf ....

—

—

—

—

40

Sopprötter...

—

—

—

—

36

Kotletter (2 st) ....

—

—

—

—

Smörgåssofvel, sylta, korf etc. omkr. ....

2

4

—

3

10

Transport

—

—

—

18

33

Kg.

Hg.

Liter

Kr.

öre

Transport

—

—

—

18

33

Ost...

1

4

—

1

90

Ägg (1 tjog, skadade) ....

—

—

—

—

50

Gädda ....

—

3

—

—

20

Strömming (5 kast) ....

—

—

—

—

20

Stekflott ....

—

—

—

—

20

Öl, 3 halfvor (mannen dock förtärt en och an-
nan ½ ute) ....

—

—

—

—

24

Kaffe ....

1

1

—

2

39

Socker ....

4

6½

—

3

36

Intubi (3 paket à 10 öre)...................................

—

—

—

—

30

Sirap ....

—

4

—

—

16

Spisbröd ....

3

—

—

—

90

Mjukt bröd (limpor etc.) ....

—

—

—

3

18

Mjölk (skummad) ....

—

—

33

1

65

Mjölk (oskummad) ....

—

—

30

3

90

Tvätt och strykning ....

—

—

—

3

05

Fotogen..

—

—

1½

1

84

Tvål och såpa ....

—

—

—

—

73

Ribbved (3:50), stenkol (omkr. 20 liter, 45 öre)

—

—

—

3

95

Post och tidning ....

—

—

—

1

20

Äpplen ....

—

—

1

—

25

Diverse ....

—

—

—

—

63

Summa

—

—

—

49

06

Gentemot denna hushållsräkning, hvilken utvisar ett inom denna klass tämligen sällsynt undantagsförhållande, anföres här nedan en annan, hvilken torde kunna anses angifva den ungefärliga medelnivån, rörande en familjs inkomster och utgifter från den 2 November till den 2 December 1893. Familjen består af man, hustru och barn.

Kr.

öre

Inkomster:

210 timmars arbete à 20 öre i timmen ....

42

—

1 tillfällig handräckning ....

—

21

Hustruns förtjänst 2 kr. pr vecka à 4 veckor ....

8

—

Summa

50

21

Utgifter:

Betalt på hyran ....

10

—

5 säckar ved à 70 öre ....

3

50

12 liter fotogen à 18 öre.....................................

2

16

Reparation af skor...

3

50

Sjukkassa..

2

—

Tvål och såpa...

—

50

1 tidning ....

—

80

10 kg. spisbröd à 26 öre ....

2

60

3 kg. sill à 30 öre ....

—

90

2 kg. smör à 1: 60...

3

20

2 kg. fläsk à 1 kr. ....

2

—

1 kg. kaffe à 1: 70..

1

70

3 kg. socker à 75 öre ....

2

25

5 kg. kött à 80 öre ....

4

—

60 liter skummad mjölk à 6 öre..........................

3

60

30 liter potatis à 5 öre ....

1

50

2 liter ärter à 18 öre..

—

36

12 portioner från Folkköket à 22 öre ....

2

64

Mjukt bröd 10 öre pr dag, 30 dagar ....

3

—

Summa

50

21

Jag har anfört dessa båda räkningar så, som de blifvit mig lämnade, och citerar nu till sist de ord, hvilka voro bifogade den sista. Arbetaren hade nämligen slutat sina anteckningar med följande reflexion: »Detta gör för mat ej fullt 93 öre om dagen för hela familjen och ej fullt 31 öre pr dag och person när — man har arbete.» I öfrigt behöfvas ej många ord för att klargöra skilnaden mellan dessa båda räkningar. Den ena utvisar ett öfverskott, som kan räckabåde till kläder, hyra och ett som annat; den andra går på öret ihop och lämnar ingen möjlighet till något missförstånd i fråga om familjens verkliga ställning.

Angående dessa hushållsräkningar gälla i öfrigt ungefär samma iakttagelser, som ofvan blifvit gjorda, med afseende på de föregående hushållsräkningarna. Men här tillkommer ytterligare en synpunkt, hvilken siffrorna ej omtala, och denna synpunkt ligger i det citerade uttrycket »när man har arbete». För att ytterligare belysa, hur det kan komma att ställa sig, när arbetsförtjänsten vexlar, har jag emellertid lyckats anskaffa följande årsräkningar på inkomster från en stenarbetare, hvilken omvexlande lagt grundmur, huggit sockelsten och borrat i bärg, mestadels hos entreprenörer, men äfven i kommunens tjänst vid Hjorthagen (nya gasverket). Och det bör anmärkas, att dessa inkomster gälla en s. k. kompetent arbetare, som kunde sättas till hvad som hälst inom stenhuggarefacket, hvarför han också var bland dem, hvilka — närmast förmännen — fingo mottaga de *högsta* aflöningarna.

Dessa uppgifter om inkomster gälla åren 1890 och 1891 samt upptaga allt hvad denne man under dessa år haft att beräkna för sitt lifsuppehälle.

1890:

Januari 11 ....

kr.

25:

—

Januari 25 ....

kr.

33:

—

kr.

58:

—

Februari 1 ....

kr.

12:

—

Februari 22 ....

kr.

10:

—

kr.

22:

—

Mars 1 ....

kr.

0:

62

Mars 8 ....

kr.

10:

—

Mars 15 ....

kr.

10:

—

Mars 22 ....

kr.

10:

—

Mars 29 ....

kr.

13:

14

kr.

43:

76

April 5 ....

kr.

10:

—

April 12 ....

kr.

10:

—

Transport

kr.

123:

76

Transport

kr.

123:

76

kr.

April 19 ....

kr.

10:

—

April 26 ....

kr.

10:

—

April 29 ....

kr.

2:

86

kr.

42:

86

Maj ....

kr.

46:

60

Juni...

kr.

72:

96

Juli..

kr.

78:

10

Augusti ....

kr.

62:

30

September ....

kr.

22:

80

September ....

kr.

13:

62

September ....

kr.

19:

56

September ....

kr.

10:

35

kr.

66:

33

Oktober 11...............

kr.

35:

36

Oktober 25...............

kr.

35:

84

kr.

71:

20

November 8 ....

kr.

35:

84

November 26 ....

kr.

28:

16

kr.

64:

—

December 6 ....

kr.

27:

36

December 20 ....

kr.

30:

72

December 23 ....

kr.

8:

—

December 29 ....

kr.

8:

80

kr.

74:

88

Summa

kr.

702:

99

1891:

Januari ....

kr.

26:

56

Januari ....

kr.

23:

04

kr.

49:

60

Februari ....

kr.

12:

—

Februari ....

kr.

15:

75

Februari ....

kr.

28:

63

kr.

56:

38

Mars 13 ....

kr.

28:

63

Mars 28 ....

kr.

29:

61

kr.

58:

24

April 11 ....

kr.

28:

42

April 25 ....

kr.

38:

22

kr.

66:

64

Maj ....

kr.

28:

—

Maj 22..................

kr.

26:

88

Maj 6....................

kr.

10:

36

kr.

65:

24

I Hjort-
hagen

{

Juni 3 ....
Juni 18 ....

kr.
kr.

11:
42:

50
09

kr.

53:

59

Transport

kr.

349:

69

Transport

kr.

349:

69

I Hjort-
hagen

I Hjort-
hagen

I Hjort-
hagen

{

{

{

Juli 3................................

kr.

42:

49

Juli 18..............................

kr.

38:

29

kr.

80:

78

Augusti 3 ....

kr.

37:

—

Augusti 18 (på sjukhus) ...

kr.

3:

27

kr.

40:

27

September 18 ....

kr.

15:

72

Oktober 3 ....

kr.

38:

57

Oktober 17 ....

kr.

50:

40

kr.

88:

97

November 12 ....

kr.

28:

62

November 21 ....

kr.

13:

25

kr.

41:

87

December 5 ....

kr.

21:

—

December 19 ....

kr.

22:

75

kr.

43:

75

Summa

kr.

661:

05

Vi erinra oss nu, att en fabriksarbetare med 16 kr. i veckan endast med största möda kan nätt och jämt slå sig fram. Han förtjänar dock 832 kr. om året, hvilket ej obetydligt öfverstiger den högsta siffra, eller cirka 703 kr.,

hvartill stenarbetaren under det första året lyckades komma. Dessutom äro dessa 16 kr. i veckan jämt fördelade öfver hela året.

Hvilken oberäknelig skilnad detta gör i en persons hela ekonomiska ställning, inses lätt, om man till alla förut påpekade svårigheter lägger denna sista: att inkomsterna oupphörligt växla. Om man ser på 1891 års inkomster, där uppgiften om sjukhuset förklarar arbetsförtjänstens sänkning under den eljest gynsamma September månad, skall man finna, att inkomsterna i alla händelser växla från 41,87 och till 88,97 pr månad. Besinnar man så i detta särskilda fall, hvilka följder — skuldsättning, pantlåning m. m. — som en månads sjuklighet måst medföra, kan man förstå, hurudant familjens ekonomiska läge skulle varit, när Oktober månads relativt goda förtjänst började. Och se vi på 1890 års inkomster, då arbetsförtjänsten en månad — utan sjukdom — sjunker till 22 kr., behöfver jag blott erinra om föregående utförligare resonnemang för att ytterligareinskärpa, hvad en sådan sänkning i inkomst för en arbetarfamilj betyder, ej blott för tillfället, utan ofta långt fram i tiden.

Man kan alltid invända, att sparsamhet under de goda månaderna lämnar hjälp för de dåliga. Men äfven under de relativt goda månaderna finnes här ej möjlighet till någon sparsamhet, *som kan räcka att fylla luckorna*. Och att begära af en arbetare, att han med dylika inkomster skall förstå att reglera hela sin status, det är — som förut också blifvit antydt — i själfva verket att af arbetaren begära en allmänt utbredd ekonomisk förmåga, som eljest endast är att finna hos undantagsbegåfvade individer.

Någon uttömmande framställning af grofarbetarens ställning kunna ifrågavarande få sifferuppgifter ej lämna. Men de kunna dock gifva en antydan om sakernas verkliga läge, som inom denna klass ofta är vida värre, än man kan lyckas att bevisa med siffror.

Ty de flesta dylika uppgifter måste förbigå de många fallen af ren arbetslöshet af det naturliga skäl, att den arbetslöse, som är förslöad af umbäranden, aldrig ger sig tid eller ro att anteckna sin brist på inkomster.

ANMÄLAN.

*Den af **Viktor Lorén** stiftade "fonden för befrämjande af socialvetenskaper" skall enligt testators förordnande hafva till uppgift bl. a. att bidraga till utredande af den sociala frågan och att sprida allmännare kännedom om socialvetenskaperna. I dessa syften kommer en serie af skrifter att på stiftelsens bekostnad utgifvas i tvångsfria häften dels på svenska, dels på andra europeiska språk.*

Stockholm i Mars 1890.

STYRELSEN.

Hittills hafva utkommit:

N:o 1. **Tjenare, Statare och Torpare**, af ***Urban v. Feilitzen***. Pris: i kr. 50 öre.

N:o 2. **Tableau des origines et de 1 evolution de la Famille et de la Propriété** par ***Maxime Kovalevsky.*** Prix: 4 francs.

N:o 3. **Arbetarelagstiftningen och Fabriksinspektionen i utlandet,** af ***J. H. G. Fredholm.*** Pris: 2 kronor.

N:o 4. **Untersuchung über die Ernährung schwedischer Arbeiter bei frei gewählter Kost,** von ***E. O. Hultgren*** und ***Ernst Landergren.*** Mit 3 Tafeln. Preis: 2 Mark.

N:o 5. **Bostadsförhållandena för de mindre bemedlade i Göteborg.** Studie sommaren 1889 af ***Hjalmar Wallqvist.*** Med 13 figurer. Pris: 1 kr. 50 öre.

N:o 6. **Tjenare, Statare och Torpare** (forts, från N:o 1) af ***Urban v. Feilitzen.*** Pris: i kr. 25 öre.

N:o 7. **Tjenare, Statare och Torpare** (forts, från N:o 6) af ***Urban v. Feilitzen.*** Pris: 1 kr. 25 öre.

N:o 8 (1 och 2). **Om olika löneformer** med särskildt afseende på s. k. vinstandelssystem af ***Joh. Leffler.*** Pris: 2 kr.

N:o 9. **Anteckningar om Arbetarförhållanden i Stockholm,** af ***Gustaf af Geijerstam.*** Pris: 1 kr. 25 öre.